

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Marcela Ondroušková

Řešení výchovných problémů na základní škole

Olomouc 2019

vedoucí práce: Mgr. Tereza Buchtová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci dne 14. června 2019

.....

Marcela Ondroušková

Poděkování

Můj velký dík patří Mgr. Tereze Buchtové za její odborné vedení, cenné rady a ochotu při spolupráci. Dále bych chtěla poděkovat své kamarádce a rodině za podporu při tvorbě této práce.

Anotace

Jméno a příjmení:	Marcela Ondroušková
Katedra nebo ústav:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Tereza Buchtová
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Řešení výchovných problémů na základní škole
Název v angličtině:	The solution of educational problems at elementary school
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá řešením výchovných problémů na základní škole. Teoretická část popisuje výchovné problémy, jejich prevenci a následné řešení. Cílem empirické části je zjistit, jak učitelé na dvou vybraných základních školách řeší výchovné problémy. Výzkum byl proveden pomocí kvantitativního dotazníku.
Klíčová slova:	Výchovné problémy, výchova, učitel, žák, školní kázeň, prevence, šikana, kyberšikana, agresivita, kriminalita, krádež, drogy, záškoláctví
Anotace v angličtině:	The main topic of this bachelor thesis is solving educational issues at primary schools. The theoretical section describes educational issues, their prevention and possible solutions. The goal of the empirical section is to find out how teachers at two selected primary schools solve such educational problems. Research was carried out by means of a quantitative questionnaire.
Klíčová slova v angličtině:	Educational issues, education, teacher, student, school discipline, prevention, bullying, cyberbullying, aggressiveness, criminality, theft, drugs, truancy
Přílohy vázané v práci:	Kvantitativní dotazník
Rozsah práce:	72 stran
Jazyk práce:	Čeština

Obsah

Úvod.....	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Výchovné problémy.....	9
2 Výchova.....	10
3 Učitel ve školní třídě.....	11
4 Školní třída.....	12
5 Školní kázeň.....	13
5.1 Řešení konfliktních situací	13
5.2 Užívání trestů	14
5.3 Prevence školní kázně	15
6 Školní poradenství a psychologie	15
6.1 Školní poradenství.....	16
7 Instituce spolupracující se školou	17
8 Prevence.....	18
9 Výchovné problémy.....	19
9.1 Šikana	19
9.1.1 Prevence šikany	21
9.1.2 Řešení šikany.....	22
9.2 Kyberšikana.....	24
9.2.1 Řešení kyberšikany.....	25
9.2.2 Prevence kyberšikany.....	25
9.3 Agresivita	26
9.4 Kriminalita	28
9.5 Krádež	28
9.5.1 Prevence a řešení agresivity, kriminality a krádeže u dětí	29

9.6	Drogy.....	30
9.6.1	Prevence drog	31
9.6.2	Řešení drog.....	32
9.7	Záškoláctví	32
9.7.1	Řešení záškoláctví	33
9.7.2	Prevence záškoláctví	34
EMPIRICKÁ ČÁST		36
10	Základní informace o výzkumu	36
10.1	Téma výzkumu	36
10.2	Předmět výzkumu.....	36
10.3	Cíl a otázky výzkumu.....	36
10.3.1	Cíl výzkumu	36
10.3.2	Otázky výzkumu.....	37
10.4	Výzkumné metody	37
10.4.1	Metoda sběru dat	37
10.4.2	Výběr výzkumného vzorku	38
10.5	Podmínky výzkumu.....	38
10.6	Realizace výzkumu	38
10.7	Zjištěná data	38
Závěr		57
Seznam použitých zkratk		58
Seznam použité literatury		59
Seznam příloh		61

Úvod

Učitelství je jedna z nejnáročnějších profesí. Hlavním úkolem učitelů je vzdělávat děti. V dnešní době však řeší čím dál více výchovné problémy žáků. Učitelé se tedy svým působením a intervencemi pohybují na hraně mezi pedagogickým a psychologickým poradenstvím. Pedagogické povolání je velké poslání a nemůže ho vykonávat každý člověk. Učitel musí mít k tomuto povolání určitý temperament, přirozenou autoritu, empatii, smysl pro humor, a hlavně zájem o děti. Mezi nejdůležitější vlastnosti učitele patří spravedlnost a důslednost. Učitel nesmí být vůči žákům neprávem zaujatý.

Učitel řeší v průběhu své pedagogické kariéry různé typy výchovných problémů a má povinnost žákovi poskytnout pomoc při řešení jeho krizových situací. Vyřešení výchovných problémů vyžaduje časovou a citovou angažovanost. Problémové situace se často opakují, a proto mají podobné způsoby řešení. Téměř každé dítě nedodrží striktně stanovená pravidla a určitá míra výskytu nekázně je přirozenou součástí dětského vývoje, protože téměř všechny děti se rády předvádějí a zkoušejí, co vše si mohou dovolit. Na školách se v menší míře vyskytují i závažnější výchovné problémy, které vyžadují individuální přístup učitele a dostatek času při jejich řešení. Učitel má možnost spolupracovat s výchovným poradcem, školním metodikem prevence, popř. školním psychologem. Nejdůležitější je ovšem spolupráce učitelů s rodiči problémového dítěte, jelikož příčina většiny problémů vychází z nefunkční rodiny. Každý výchovný problém je individuální a někdy není v kompetencích školy situaci zvládnout. Školy se musí snažit dělat maximum pro bezpečí žáků. Nekázeň žáků je jeden z hlavních důvodů, proč učitelé často opouští své povolání.

Bakalářská práce se zabývá popisem a následným řešením výchovných problémů na základní škole. Je rozdělena na dvě části. První část je teoretická a druhá část je empirická. Cílem bakalářské práce je zjistit, jak učitelé na dvou vybraných základních školách řeší výchovné problémy žáků.

Teoretická část se věnuje popisu konkrétních výchovných problémů, jejich prevenci a následnému řešení. Mezi výchovné problémy jsou zařazeny šikana, kyberšikana, agresivita, kriminalita, krádež, návykové látky a záškoláctví. V této práci jsou zmíněny instituce spolupracující se školou a školní poradci, ke kterým se učitelé obrací při řešení výchovných problémů.

Na základě empirického šetření jsou popsána a analyzována řešení výchovných problémů žáků na základních školách. Výzkum byl proveden pomocí kvantitativního dotazníku, který byl určen pro učitele.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Výchovné problémy

Výchovné problémy jsou „určité, objektivně zachytitelné nápadnosti v chování žáka, které jsou v rozporu s běžnými normami a které vznikly v důsledku nedostačující nebo nevhodné výchovy.“¹

„Výchovným problémem označujeme odchylky v chování žáka, které se vyskytuje buď jednorázově, opakovaně nebo dlouhodobě. Problémy jsou reakcí na určitou situaci nebo mohou mít trvalý charakter. Zdroje problémů rozlišujeme na vnitřní a vnější příčiny.“²

Mezi vnitřní příčiny se řadí osobnostní vlastnosti žáka (poruchy chování, neurózy, emoční labilita, zvýšená senzitivita, úzkostnost), sklon k extraverci či introverzi, vztahy mezi učitelem a spolužáky, úroveň volných vlastností a odolnost na zátěžové situace, psychosomatika, aktuální zdravotní stav, handicap, dysfunkce CNS, genetický potenciál, IQ, EQ, sociální adaptabilita. **Mezi vnější příčiny** patří nefunkční rodina, vliv party a kamarádů, vliv médií, odlišné etnické prostředí, nepříznivá situace ve třídě a žákovo postavení v kolektivu.

Přibližně u 40 % dětí s poruchou pozornosti a hyperaktivitou se později projeví i porucha chování a porucha opozičního typu, např. vzdor.³

Chudý (2006) rozlišuje **typologii výchovných problémů na:**

Standardní - obvyklé a typické problémy, které se opakují každodenně. Pro dané typy situací učitel umí najít řešení, protože má k dispozici spoustu příkladů z praxe. Jedná se o častou absenci žáka, pozdní příchody, nekázeň, neplnění povinností, chybějící pomůcky či úkoly, drzost včetně odmítání jít k tabuli či změnit místo, hluk ve třídě, vulgárnost, lhaní, pomlouvání, používání taháků, jízda po zábradlí, honění se po chodbách, nepozornost, vykřikování při hodině, odmítání spolupracovat, pasivita, nepořádnost, odbývání práce, nedbalost, simulantství, nepřezouvání se, posílání SMS nebo telefonování z mobilu během vyučování.

¹ KUSÁK, Pavel a Pavel DAŘÍLEK. *Pedagogická psychologie* - 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 117. ISBN 8024402947.

² BRAUN, Richard, Dana MARKOVÁ a Jana NOVÁČKOVÁ. *Praktikum školní psychologie*. Praha: Portál, 2014, s. 45. ISBN 978-80-262-0176-2.

³ LAZAROVÁ, Bohumíra. *První pomoc při řešení výchovných problémů: poradenské minimum pro učitele*. Praha: Agentura Strom, 1998, s. 5-9. ISBN 8086106004.

Nestandardní - neobvyklé a specifické problémy, které vyžadují kreativitu a dostatek času při jejich řešení. Jedná se o bitku, šikanování, agresivitu, záškoláctví, drogy, alkohol, kouření, falšování známek, omluvenek, vandalismus, krádeže, nahlášení bomby ve škole.

Podle Chudého (2006) jsou **příčiny a motivy výchovných problémů** následující: nepříznivý vztah žáka k učitelovi, konflikty mezi žáky, snaha vyhnout se povinností nebo trestu, přehnaná ctižádostivost rodičů s častým přetěžováním dítěte, touha po kamarádovi, strach z neúspěchu, citová deprivace, spory mezi rodiči a dětmi.⁴

2 Výchova

Pojem **výchova** se chápe jako „*záměrné, cílevědomé působení rodičů, učitelů, vychovatelů, výchovných institucí na vychovávané směřující k určitému cíli, tj. rozvinout v dítěti určité vlastnosti, názory, postoje, hodnoty. Je to působení užívající určitých výchovných prostředků a metod, založených na zkušenostech, tradici, popř. i na vědeckých poznatcích.*“⁵

Další definice výchovy zní: „*Výchova je záměrné a cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti. Má adaptační, anticipační a permanentní charakter. Je to specificky lidská činnost.*“⁶

Klíma (1978) hodnotí poruchy chování podle závažnosti jako:

Disociální - nepřiměřené, nespolečenské, avšak zvládnutelné chování, drobné výkyvy a nesoulady se školním řádem. Řadí se k nim vzdorovitost, neposlušnost, lež.

Asociální - vymyká se všeobecně uznávané normě, ale výrazným způsobem společnost neohrožuje. Patří zde záškoláctví, úteky, zneužívání návykových látek.

Antisociální - projevy chování, které jsou protiprávní. Do této skupiny poruch patří loupeže, ublížení na zdraví, vyhrožování, šikana, prostituce, znásilnění, ohrožení života, zabití.⁷

⁴ CHUDÝ, Štefan. *Typológia a riešenie výchovných situácií*. Vyd. 1. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2006, s. 42-43. ISBN 8073184036.

⁵ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, s. 247. ISBN 807178463X.

⁶ KANTOROVÁ, Jana. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. V Olomouci: Hanex, 2008, s. 74. Vzdělávání. ISBN 9788074090240.

⁷ BRAUN, Richard a Dana MARKOVÁ a Jana NOVÁČKOVÁ. *Praktikum školní psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, s. 45. ISBN 9788026201762.

3 Učitel ve školní třídě

Učitelská kvalifikace obsahuje všeobecné vzdělání a široký filozofický, vědecký, kulturní rozhled, teoretické a praktické odborné vzdělání, a hlavně pedagogické a psychologické vzdělání. Mezi hlavní povinnosti pedagogického pracovníka patří výchovně vzdělávací činnosti s ochranou žáků před riziky poruch jejich vývoje, dodržování předpisů k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví, vykonávání dozoru nad žáky, spolupráce se zákonnými zástupci, s výchovným poradcem, školním metodikem prevence, popř. se zařízeními pedagogicko-psychologických poraden a s orgány sociálně-právní ochrany dítěte.⁸

Za základní učitelovy nedostatky ovlivňující způsoby chování žáků ve třídě lze považovat: neschopnost stát se přirozenou autoritou, lhostejný či negativní vztah k dětem, morální nezralost, nevhodná motivace při práci s dětmi, absence nadání pro pedagogickou práci.⁹

Zajímavé je připomenout, co v polovině třicátých let minulého století vyslovila Anna Freudová na své vídeňské přednášce věnované vztahu mezi psychoanalýzou a pedagogikou: „*Domnívám se, že máme právo vyžadovat, aby učitel nebo vychovatel znal své konflikty a naučil se je ovládat, dříve, než začne vykonávat pedagogickou práci. Jinak mu chovanci slouží jen jako více nebo méně vhodný materiál, na němž by si odreagoval vlastní nevědomé a neřešené problémy.*“¹⁰ Žák může učiteli připomínat svými postoji, mimikou a vystupováním někoho konkrétního z minulosti. Učitel pracuje s velkým počtem žáků, a proto si každého jednotlivce zařadí do některého z několika schémat, se kterými se v minulosti setkával. Žáka buď chválí, pomáhá mu a má „růžové brýle“, nebo naopak žáka neoprávněně trestá a ve všem vidí schválnosti. Učitel nesmí být vůči nikomu neprávem zaujatý.¹¹

Učitelův nezáměr či agresivita mohou být příčinou šikanování. Učitel svým chováním agresorům „označí“ prospěchově slabého jedince. „Slabí“ žáci plní negativní očekávání učitele svými špatnými výkony a často se u nich projevuje syndrom školního neúspěchu.

⁸ KANTOROVÁ, Jana. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I.* V Olomouci: Hanex, 2008, s. 4. Vzdělávání. ISBN 9788074090240.

⁹ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií.* Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, s. 69. ISBN 9788073688585.

¹⁰ JEDLIČKA, Richard. *Výchovné problémy s žáky z pohledu hlubinné psychologie.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, s. 122. ISBN 9788073677886.

¹¹ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, s. 365. ISBN 807178463X.

V USA vedla vysoká rizikovost školního prostředí pro děti ke vzniku domácího vzdělávání. V USA je takto vzděláváno asi 1500 000 dětí, a to bez podpory ze strany státu. Domácí vzdělávání sice omezuje negativní vliv vrstevnických skupin či učitelů, ale děti se s největší pravděpodobností stanou izolované a asociální.¹²

4 Školní třída

„Školní třída představuje nejvýznamnější část sociálního prostředí, neboť rozšiřuje sociální život dítěte o společenskou dimenzi. Školní třída rozšiřuje společenský život dítěte a umožňuje mu zaujmout adekvátní postavení ve společnosti.“¹³

Každé dítě patří do základní sociální skupiny, kterou je rodina. Další sociální skupinou je školní třída, která má formální charakter a rozhodující vliv na rozvoj dítěte. Každý žák má ve třídě svou sociální roli, což je určitý vzorec chování a očekávání ostatních členů skupiny, a podle toho získává své místo v hierarchii pozic. Školní kolektiv je dobrá příprava na pracovní kolektiv, protože děti se naučí spolupracovat s různými typy lidí, což je jedna z klíčových sociálních dovedností. Žáci jsou přibližně stejného věku, společně rostou a vyvíjejí se. Každá třída je naprosto jedinečná a vytváří si své vlastní normy a hodnoty. Vztahy mezi spolužáky mají svou dynamiku, ale nastávají komplikace, pokud se v kolektivu sejde více problémových žáků. V takovém případě často dochází k „rozkupinkování“ kolektivu.

Skupinky žáků se nejčastěji dělí podle finančního statusu rodiny, regionu, životního stylu a sportovních dovedností. Třídy se také dělí podle způsobu vzniku na náhodně vzniklé, diferencované podle talentu a výběrové s vykonáním přijímací zkoušky.¹⁴

G. Weil zavádí pojem školní anorexie, což znamená hromadné odmítnutí školy celou skupinou. Školní anorexie se projevuje hromadnou pasivitou, která odmítá jakoukoli spolupráci s učitelem, nebo trvalou nestabilitou třídy.¹⁵

V každé třídě se najdou **rizikovní jedinci**, kteří buď jsou ohroženi nebo ohrožují ostatní děti. Mezi takové jedince patří výrazně starší žák, studijně neúspěšný žák, „propadlý“ žák, integrovaný žák, talentovaný žák, výrazně maladaptovaný žák, outsider

¹² MATOUŠEK, Oldřich. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 76-77 ISBN 8071782262.

¹³ ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, s. 208. ISBN 8085931486.

¹⁴ BRAUN, Richard a Dana MARKOVÁ a Jana NOVÁČKOVÁ. *Praktikum školní psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, s. 64. ISBN 9788026201762.

¹⁵ AUGER, Marie-Thérèse a Christiane BOUCHARLAT. *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 35-36. ISBN 8071789070.

třídy, šedivé dítě, žák z jiného etnika či z jiného sociokulturního prostředí, žák ze sociálně slabého prostředí, sociálně nezralý žák, žák z dětského domova, žák s jinou než heterosexuální orientací.¹⁶

5 Školní kázeň

Pedagogický slovník uvádí, že kázeň je „*vědomé, přesné plnění zadané sociální role, stanovených úkolů, určených činností, spojené s respektováním autority. V pedagogickém kontextu je kázeň chápána různými způsoby, např. jako jeden z cílů výchovy (autoritativní a direktivní pedagogické směry), jako prostředek k dosažení jiných cílů, zejména vzdělávacích (tradiční škola), jako riskantní až nepřijatelný prostředek, ničící spontaneitu, tvořivost, individualitu žáka (směry z hnutí Nové výchovy, antiautoritativní směry)*“.¹⁷

Školní kázeň můžeme definovat „*jako vědomé dodržování školního řádu a pravidel stanovených učiteli, popřípadě ostatními zaměstnanci školy*“.¹⁸

Pojem kázeň se mění v souvislosti s dobou. Projevy školní nekázně jsou častým důvodem obav a strachu žáků ze školní docházky. Většina dětí neodmítá kázeň, protože znamená ochranu a naplnění základních psychických potřeb, tj. bezpečí a jistota.

5.1 Řešení konfliktních situací

Učitel při řešení konfliktů uplatňuje několik strategií: vyhýbavé chování, snahu přizpůsobit se, nátlak nebo donucení, kompromis nebo smlouvání, vyjednávání nebo řešení problému. Při vyjednávání definuje problém, poté následuje zahájení dialogu, při kterém je důležité empatické naslouchání. Nakonec se musí najít kompromisní řešení pro obě strany.

Vztah mezi žákem a učitelem musí být založen na důvěře. Učitel by se měl vyvarovat doteků, agrese, netrpělivosti, rychlé rady, obviňování, zlehčování sděleného, vyhrožování nebo planého utěšování. Při řešení výchovných problémů je klíčová těsná souvislost mezi chováním v domácím a školním prostředí, a proto musí učitelé

¹⁶ BRAUN, Richard a Dana MARKOVÁ a Jana NOVÁČKOVÁ. *Praktikum školní psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, s. 68-69. ISBN 9788026201762.

¹⁷ PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník 2. v, rozšíř. a přeprac. vyd.* Praha: Portál, 1998, s. 96. ISBN 8071782521.

¹⁸ BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011, s. 33. ISBN 9788073874360.

spolupracovat s rodiči dítěte. Oficiální opatření k posílení kázně (napomenutí třídního učitele, třídní důtka, ředitelská důtka, dvojka nebo trojka z chování) nezaberou, pokud rodiče problémového žáka se školou nespolupracují.¹⁹

5.2 Užívání trestů

Užívání trestů má tři hlavní účely, kterými jsou odplata, odstrašení a náprava. Odplata vyžaduje, aby po špatném činu následoval morálně spravedlivý a zasloužený trest. Odstrašující trest donutí žáka vyhnout se v budoucnu nevhodnému chování ze strachu z jeho následků. Někdy trest napomůže žákovi k pochopení nevhodnosti jeho chování, a proto se snaží čin napravit. Rozlišují se různé typy trestu: písemné úkoly, které žák vykonává ve svém volném čase. Izolace žáka „po škole“, kde tiše sedí nebo plní písemný úkol. Mezi žáky je tento trest neoblíbený a učitel tím ztrácí svůj volný čas. Dalším trestem je přesazení žáka do prázdné lavice nebo neúčast žáka na třídním výletu. Symbolickým trestem je např. udělování „černých puntíků“ za nevhodné chování. Tělesný trest by se již neměl používat.

Učitelé často jsou vůči neukázněným žákům bezmocní. Při návrhu návštěvy pedagogicko-psychologické poradny je nutný souhlas rodičů. Díky povinné školní docházce je náročné žáka vyloučit ze školy. Vyloučení se používá jako poslední možnost uvědomění si nevhodného chování. V některých případech škola nedokáže žákovy prohřešky zvládnout, např. u prodeje drog. Rozlišují se tři typy vyloučení: dočasné, trvalé, skryté.²⁰

Za nevhodné chování by učitel neměl žáka posílat „za dveře“. Je to nelegální kázeňský prostředek, protože dítě je bez dozoru. Pravděpodobně žák uteče, a tedy učitel je zodpovědný za vše, co v době jeho vyučování provede. Ve Velké Británii mají určité školy tzv. izolační místnost pro žáky, kteří vyrušují. Lze tam přemístit žáka během vyučovací hodiny, aby se uklidnil a uvědomil si závažnost situace. V této místnosti je dozor, který hlídá žáka, což je tedy legální kázeňský prostředek.²¹

¹⁹ AUGER, Marie-Thérese a Christiane BOUCHARLAT. *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 106. Pedagogická praxe. ISBN 8071789070.

²⁰ KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: Cesty k lepšímu vyučování*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 110-113. Pedagogická praxe. ISBN 8071780227.

²¹ BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011, s. 99, ISBN 9788073874360.

5.3 Prevence školní kázně

Dodržování kázně vede k lepším studijním výsledkům. Užitečným prostředkem k udržení kázně žáků je bodový systém hodnocení chování, při kterém žáci získávají plusové body za aktivní účast na výuce.

Nejvíce žádoucí vlastnosti učitele jsou spravedlnost a důslednost. Pozornost žáků je vhodné udržovat průběžným kladením otázek, poutavou výukou a střídáním individuální a skupinové výuky. Méně zdatným žákům je potřeba pomáhat, nikoli je kritizovat a zesměšňovat. Pro učitele je důležitý zasedací pořádek, který nemá rozhodně sloužit k izolování zlobivých žáků do zadních lavic. Vyrušující žáci budou vyrušovat ještě více, popř. výuku zcela vypustí.²²

Podoba školní nekázně se mění s vývojem společnosti. Některé dřívější projevy chování žáků, označované jako nekázeň, prakticky vymizely (rouhání se, projevy bezbožnosti), jiné se vyskytují i dnes (šikana, vulgárnost, drzost), další jsou staronové (alkohol, kouření, drogy). Nové přestupky jsou nošení výbušnin do školy, výhružné telefonáty oznamující umístění výbušniny ve škole, vyrušování či opisování prostřednictvím mobilního telefonu.

Nejtypičtější projevy nekázně mezi spolužáky jsou: vulgárnost, šikana, rvačky, krádeže, poškozování osobních věcí, pomluvy, úmyslné bojkotování práce ve skupině, provokování souseda v lavici, rozšiřování pornografie, svalování viny na druhé.²³

6 Školní poradenství a psychologie

Poradenské služby na školách se poprvé objevily v 70. letech 20. století. V poslední době narůstá počet škol, které mají svého školního psychologa. Školní psycholog poskytuje okamžitou pomoc, jelikož pracuje přímo v terénu školy. Oproti jiným psychologům má výhodu, protože má možnost pozorovat dítě v přirozených podmínkách při výuce, v kontaktu s ostatními spolužáky a učiteli. Školní psycholog je součástí školního poradenského pracoviště a spolupracuje především s výchovným poradcem.

²² FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: Příručka pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 350-353. ISBN 8071780634.

²³ BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011, s. 33-39. ISBN 9788073874360.

Mezi hlavní metody a postupy při práci školního psychologa patří metoda rozhovoru, pozorování a dotazníky sociometrické a diagnostikující klima školní třídy.

Rozhovor může být diagnostický, poradenský i terapeutický. Rozhovor je časově náročnější než dotazník. Psycholog používá testy inteligence, zejména IST, WISC, Ravenovy matice, dotazníky osobnostních rysů, tvořivosti, zájmů a rodinných vztahů.²⁴

Psychologové mají někdy v oblibě používat **projektivní techniky**, jako např. kresbu rodiny, ve které lze nepřímo odhalit problémovou situaci v rodině. Zkoumané osoby promítají do produktů vlastní činnosti své motivy, postoje, názory a potřeby. Učitelé se dozví o problémech v rodině při vhodně zvoleném tématu slohové práce, ovšem někdy má dítě tendenci si vymýšlet. Rozeznávají se techniky asociační, konstrukční, doplňovací, expresivní či hraní rolí. Nejvíce používané techniky jsou slovní asociační experimenty a testy nedokončených vět nebo příběhů, včetně tzv. sluníčkového diagramu. Výrazová hra se využívá v různých formách řešení výchovných situací, např. při rozvoji metakognitivních stránek osobnosti, kdy dítě napíše krátkou charakteristiku pozitivních stránek spolusedícího.²⁵

Dále psycholog používá nejstarší metodu **sociometrii**, která zjišťuje klima školní třídy a vztahy mezi žáky. Pomocí dotazníků se dá získat za krátký čas velké množství informací. Většina škol má zavedené tzv. schránky důvěry, kde mají děti možnost vhodit papírky se svými problémy.

Záměrné, systematické a dlouhodobé **pozorování** používá jak psycholog, tak učitel. Díky pozorování může učitel pochopit postavení jednotlivých žáků a vztahy mezi žáky ve třídě.²⁶

6.1 Školní poradenství

Výchovný poradce je většinou zároveň i metodikem prevence, což nelze považovat za žádoucí. Soustředí se na žáky problémové, se speciálními vzdělávacími potřebami, s poruchami chování. Je v úzkém kontaktu s pedagogicko-psychologickou poradnou.

²⁴ BRAUN, Richard a Dana MARKOVÁ a Jana NOVÁČKOVÁ. *Praktikum školní psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, s. 13-19. ISBN 9788026201762.

²⁵ BENDL, Stanislav. *Ukázněná třída, aneb, Kázeňské minimum pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2005, s. 78. První pomoc pro pedagogy, 2. ISBN 8072546244.

²⁶ ŠTECH, Stanislav a Jana ZAPLETALOVÁ. *Úvod do školní psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, s. 82-162. ISBN 9788026203681.

Školní metodik prevence zajišťuje primární prevenci s řadou aktivit proti sociálně patologickému chování. Vede vyšetřovací tým při výskytu šikany ve škole. Dále vytváří dokument školy zvaný Minimální preventivní program.

Prevence sociálně patologických jevů MŠMT představuje aktivity v oblastech předcházení drogovým závislostem, alkoholismu, kouření, kriminalitě a delikvencí, kyberšikaně, patologickému hráčství gamblingu, záškoláctví, rasismu, intoleranci, šikanování, vandalismu.²⁷

Pedagogická rada je poradní orgán ředitele a členy jsou všichni pedagogičtí pracovníci školy. Pedagogická rada hlasuje o tom, zda bude žákovi snížena známka z chování. Důtka ředitele školy musí být projednána a odsouhlasena pedagogickou radou.

Některé školy využívají **výchovnou komisi** při řešení neukázněného chování žáků. Výchovná komise se nejčastěji schází ve složení třídní učitel, výchovný poradce, ředitel nebo zástupce ředitele, rodiče žáka a problémový žák. Cílem je domluvit společný postup. V případě podezření z šikany se posuzuje, zdali se skutečně jedná o šikanu, popř. o jaký stupeň závažnosti. V souvislosti s problematikou záškoláctví se svolá výchovná komise, jestliže má žák více než deset neomluvených hodin.²⁸

Výchovná komise trestá agresory např. výchovnými opatřeními (napomenutí a důtka pedagoga, ředitele, podmíněčné vyloučení a vyloučení ze studia), snížením známky z chování, převedením do jiné třídy, umístěním do diagnostického ústavu.²⁹

7 Instituce spolupracující se školou

Instituce nesmí škole odmítnout pomoc při řešení primární, sekundární či terciární prevence rizikového chování žáků.

Pedagogicko-psychologická poradna poskytuje psychologické vyšetření a poradenství, diagnostiku výchovných a výukových obtíží. Doporučuje vhodné metody k jejich zmírnění, psychologické či pedagogické intervence a metodické podpory.

Speciálně pedagogická centra se zaměřují na děti se zdravotním postižením. Tvoří IVP pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Střediska výchovné péče pečují o děti s poruchami chování nebo o ohrožené děti.

²⁷ BENDL, Stanislav a Jaroslava HANUŠOVÁ a Marie LINKOVÁ. *Žák s problémovým chováním: cesta institucionální pomoci*. 1. vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2016. s. 15-16. ISBN 9788073877033.

²⁸ BENDL, Stanislav a Jaroslava HANUŠOVÁ a Marie LINKOVÁ. *Žák s problémovým chováním: cesta institucionální pomoci*. 1. vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2016, s. 48-52. ISBN 9788073877033.

²⁹ KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 103. Pedagogická praxe. ISBN 8071781231.

Děti mohou mít nařízeny **ústavní a ochranou výchovu** v těchto zařízeních: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav.

Sociálně právní ochrana dětí zajišťuje dítěti ochranu jeho práv, jak je uvedeno v Úmluvě o právech dítěte. Pod orgánem sociálně-právní ochrany dětí pracuje **sociální kurátor**, který dohlíží na sociální vývoj dítěte. Pečuje o děti s opakovanými výchovnými problémy, trestně proviněné, řeší přestupky a provinění.

Děti do patnácti let nejsou trestně odpovědné, a proto jsou předány sociálnímu kurátorovi. Jedince starší dvanácti let, ale mladší patnácti let může soud umístit do výchovného ústavu, a tak mu uloží ochrannou výchovu. Děti mladší dvanácti let mohou mít navrženou pouze ústavní výchovu. Mladiství, kteří v době spáchání činu dovršili patnácti let, mohou být trestně stíhaní, avšak sankce jsou mírnější než u dospělých.

Služby sociální prevence pomáhají osobám v nepříznivé sociální situaci a poskytují: telefonickou krizovou pomoc, azylové domy, domy na půl cesty, kontaktní centra, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, intervenční centra, terénní programy.

Problémové chování dítěte může být způsobeno i jeho zdravotním stavem, což řeší instituce jako dětská psychiatrická nemocnice, dětské a dorostové detoxikační centrum. Městská policie se podílí na prevenci kriminality a rizikového chování dětí a mladistvých tím, že nabízí výukové programy o šikaně, vandalismu a drogách.³⁰

Někdy zasáhne i Česká školní inspekce, která kontroluje chod školy nebo Občanské sdružení proti šikanování, které chrání práva dětí.³¹

8 Prevence

Prevence je „soubor intervencí, jejichž cílem je zamezit či snížit výskyt a šíření rizikového chování. Nejrychleji se vyvíjela prevence užívání návykových látek. Stala se tak tvůrcem a hybatelem procesu vývoje prevence jako celku.“³²

Primární prevence předchází vzniku patologických jevů u dětí a mládeže, u kterých se ještě rizikové chování neprojevílo. Primární prevence je též označována

³⁰ BENDL, Stanislav a Jaroslava HANUŠOVÁ a Marie LINKOVÁ. *Žák s problémovým chováním: cesta institucionální pomoci*. 1. vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2016. s. 61-92. ISBN 9788073877033.

³¹ JEDLIČKA, Richard. *Výchovné problémy s žáky z pohledu hlubinné psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. s. 163-164. ISBN 9788073677886.

³² MIOVSKÝ, Michal., SKÁCELOVÁ, Lenka, ZAPLETALOVÁ, Jana, NOVÁK, Petr. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Tišnov: Sdružení SCAN, 2010, s. 253. ISBN 978-80-87258-47-7.

jako výchova ke zdravému životnímu stylu, rozvoji sociálního chování a zvládání zátěžových situací.

V sekundární prevenci sehrává důležitou roli učitel, který má možnost neustále sledovat interakci mezi žáky. Sekundární prevence se zaměřuje na rizikovou skupinu žáků, kteří jsou buď ohroženi patologickým jevem nebo se u nich problém již vyskytl.

Terciární prevence je určena pro jedince, kteří již propadli patologickému chování. Prevence se snaží zabránit pokračování v činnostech, které ohrožují zdraví a sociální vývoj dítěte. Školy již terciární prevenci nevykonávají.³³

9 Výchovné problémy

9.1 Šikana

„Šikana ve škole je stejně stará jako škola sama. Děti by nebyly dětmi, kdyby silnější neubližovaly slabším. Zlomyslnost a krutost jsou odvěké lidské nectnosti, které se promítají i do vztahů mezi dětmi ve škole.“³⁴

Nejčastěji uváděná definice šikany zní: *„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresí a manipulaci.“³⁵*

Michal Kolář patří k největším odborníkům na šikanu a chápe ji jako: *„Úmyslné chování jednoho nebo více jedinců, kteří ubližují druhým, většinou opakovaně. Popisuje šikanování ze tří pohledů: z vnějšku chápe šikanování jako nemocné chování, z pohledu zevnitř ji chápe jako závislost, a dále jako těžkou poruchu vztahů.“³⁶*

Šikana je nejčastější sociálně patologický jev ve školním prostředí. Aktéry šikany jsou agresor, oběť a mlčící většina třídy. Šikana se nejčastěji vyskytuje v období přechodu žáků do puberty. Na druhém stupni je šikanováno až 41 % žáků.³⁷

Šikana představuje závažnou poruchu vztahů ve třídě. Chlapci šikanují své oběti samostatně i ve skupinkách a používají fyzické násilí, zatímco dívky častěji šikanují

³³ KRAUS, Blahoslav - HRONCOVÁ, Jolana. Sociální patologie. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 298. ISBN 978-80-7041-896-3.

³⁴ ŘÍČAN, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 16. Pedagogická praxe. ISBN 8071780499.

³⁵ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 129. Pedagogika. ISBN 9788024753096.

³⁶ VAŠUTOVÁ, Maria. Proměny šikany ve světě nových médií. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, s. 53. ISBN 9788073688585.

³⁷ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 128. Pedagogika. ISBN 9788024753096.

ve skupinkách a používají verbální nebo nepřímé způsoby šikany. Mezi projevy šikany se řadí: fyzické útoky v podobě bití, vydírání, krádeží oblečení nebo pomůcek, loupeží či poškozování věcí, slovní útoky v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování, ponižování či zesměšňování. Může mít formu násilných a manipulativních příkazů či omezování osobní svobody, např. zamknutí oběti na záchodě. Někdy může přerůst do sexuálního obtěžování či znásilnění, např. oběť musí pózovat nahá před fotoaparátem. Nepřímá podoba šikanování představuje psychické týrání a ignorování žáka.³⁸

Uvádí se **pět vývojových stádií šikany**. Jedná se o ostrakismus, fyzickou agresi a psychickou manipulaci, vytvoření jádra, vytváření norem a totalitu. Na základních školách se nejčastěji objevuje první a druhé stadium šikany, tj. ostrakismus a fyzická agrese či psychická manipulace. Oběti čtvrtého a pátého stádia šikanování obvykle mají celoživotní následky a často spáchají sebevraždu. Páté stadium je pro učitele neřešitelné a jediným možným řešením se stává rozpuštění celého kolektivu, což není úplně možné.

Oběť šikany

Existují dva typy obětí - oběť nejistá, úzkostná a oběť provokující. Dále se rozlišují určité typologie obětí, tj. oběť na první pohled, oběti vychovávané příliš protektivně, handicapované děti, učitelské děti. Fenomémem dnešní doby je ekonomická šikana, kdy děti hodnotí své spolužáky podle majetku.³⁹

Obětí se může stát jakékoliv dítě, avšak často to bývají žáci nějakým způsobem odlišní, nadaní, nově příchozí v kolektivu nebo příslušníci menšin. Dále jsou ohroženi žáci bojácní, tiší, plaší, citliví, úzkostní či pasivní, tělesně slabší nebo neobratní s nadváhou a malým sebevědomím, s nedostatkem kamarádů.⁴⁰

Agresor šikany

Agresor touží po moci a dominanci, postrádá empatii, ubližování druhým mu způsobuje radost. Nejčastěji pochází z dysfunkční rodiny, kde je výchova nedůsledná nebo naopak přehnaně přísná. Agresor bývá tělesně zdatný, temperamentní, sebevědomý, vynalézavý, obvykle oblíbený a považován za vůdce a „drsňáka“ třídy. Někdy šikana

³⁸ BRAUN, Richard a Dana MARKOVÁ a Jana NOVÁČKOVÁ. *Praktikum školní psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, s. 97. ISBN 9788026201762.

³⁹ BRAUN, Richard a Dana MARKOVÁ a Jana NOVÁČKOVÁ. *Praktikum školní psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, s. 97. ISBN 9788026201762.

⁴⁰ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže.2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 164. Pedagogika. ISBN 9788024753096.

souvisí pouze s nudou a s potřebou zažít nějaké „vzrůšo“. Agresoři dokonce mohou být velice inteligentní, přesto však mají zakrněný charakter, který se hůře odhaluje.⁴¹

9.1.1 Prevence šikany

„Základem prevence šikanování na školách je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi samotnými žáky a mezi žáky a učiteli, kdy se utváří bezpečné prostředí za účelem podpory solidarity, tolerance, podpory vědomí sounáležitosti, posilování a vytváření podmínek pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy, uplatnění spolupráce mezi dětmi, rozvíjení jednání v souladu s právními normami a důrazem na právní odpovědnost jedince.“⁴²

Primární prevence předchází patologickým jevům a využívá se ve třídách, ve kterých k šikaně prozatím nedošlo. Preventivními prostředky jsou neustálý dozor učitelů nad žáky, posílení demokracie ve třídě, ideová výchova, solidarita se slabými žáky, princip kooperace ve výchově, práce s potencionálními agresory, ochrana dětí před vlivem médií, výchova k nebojácnosti, otužilosti a tělesné zdatnosti. Pedagog učí děti základním mravním hodnotám, jako je úcta, tolerance k odlišnostem, soucit, čest a ochrana slabšího. Je důležité žáky chválit za vhodné chování, pomáhat jim a vymýšlet pro ně různé volnočasové aktivity, aby se nezačali nudit. Někteří autoři doporučují jako prevenci techniku hraní rolí formou dětského soudu.⁴³

Školy pořádají přednášky, besedy i semináře na téma šikany. Každá škola má Program proti šikanování, který je součástí Minimálního preventivního programu.

Sekundární prevence se používá v případech, kdy již k šikaně došlo. Následná opatření minimalizují riziko dalšího vývoje. U sekundární prevence je důležitá včasná diagnostika, vyšetření šikany, pedagogická opatření. Učitel by měl být všímavý a sledovat vztahy a případnou rivalitu mezi žáky ve třídě. Někteří učitelé tuší, že se v jejich třídě něco děje a problém přehlížejí a neřeší. Mezi přímé znaky šikanování patří posměšné poznámky na adresu dítěte, pokořující přezdívka, strkání, kopání, rvačky. Nepřímé znaky šikany jsou osamocení žáka, vyhledávání blízkosti učitelů, nejisté mluvení před tabulí,

⁴¹ BRAUN, Richard a Dana MARKOVÁ a Jana NOVÁČKOVÁ. *Praktikum školní psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, s. 98. ISBN 9788026201762.

⁴² ELLIOTT, Michele. *Jak ochránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 94. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 8071780340.

⁴³ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 49. Pedagogická praxe. ISBN 8071780499.

deprese, náhlé zhoršení prospěchu, poškozené věci, odřenin. V těchto případech by měl učitel zbystrit a při zvýšené pozornosti může agresory přistihnout při činu.⁴⁴

Učitel používá záměrné, systematické a dlouhodobé pozorování, díky kterému pochopí postavení jednotlivých žáků a vztahy mezi žáky ve třídě. Pomocí metody sociometrie se zjišťuje klima školní třídy a vztahy mezi jednotlivými žáky. Příkladem jsou sociometrický ratingový dotazník - SORAD, Braunovy dotazníky B3, B4, psychohry. Nejpoužívanější **dotazníky** zjišťující klima školní třídy jsou dotazník Moje třída (My Class Inventory-MCI) v překladu Laška a Mareše (1991) a také dotazník Sociální klima školní třídy v úpravě Mareše (1998).

Terciární prevence představuje oddělení agresora od oběti. Speciální pracoviště poskytují různé formy pomoci jak agresorům, tak obětem. Jestliže je nutný odchod některého žáka, měl by odejít agresor nikoli oběť. U přesunu agresorů hrozí, že v další třídě si najdou jiné oběti, kterým budou ubližovat. Učitel by měl oběti poskytnout „ochránce“, tedy člověka, který se o oběť bude starat. Velmi často se setkáváme s případy, kdy agresori zůstanou nepotrestaní a oběť si nese téměř po celý život pocit nespravedlnosti a křivdy.

Nejefektivnějším zvládnutím šikany jsou obranné strategie - asertivita, humor a neprojevení strachu. Vhodné je nechat týrané žáky projít kurzem asertivního chování, který je zaměřený na nácvik rolí a sociálních dovedností, při kterých se děti naučí nepodléhat situacím, kdy je někdo uráží. Vhodný může být i kurz sebeobrany na posílení sebevědomí.

9.1.2 Řešení šikany

Při vyšetřování šikany se doporučuje následující strategie. Nejprve zrealizovat rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili. Dále najít vhodné svědky a provést s nimi individuální, popř. konfrontační rozhovory. Svědkové někdy mohou mít strach, protože to chápou jako „bonzování“. Důležité věci je vhodné si zapisovat, poté porovnávat, všimnout si nesrovnalostí v časech a místech. Poté se spojit s rodiči případné oběti a poprosit je o spolupráci. Během toho zajistit ochranu oběti. Následuje pohovor s obětí šikany. Musí být proveden osobou, které oběť důvěřuje. Z hlediska traumatických důsledků je třeba u oběti vždy brát v úvahu věk, odolnost organismu na zátěž. Důležitá je

⁴⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 167-169. Pedagogika. ISBN 9788024753096.

citlivá práce s obětí, protože je vystrašená a bojí se, že při vyšetřování se násilí zhorší. Oběť je omluvena ze školní docházky, pokud jí hrozí nebezpečí. Škola je povinna zajistit dětem bezpečí podle mezinárodní Úmluvy o právech dítěte z roku 1989. Jestliže neplní škola tuto povinnost, je možné ji žalovat. Dalším krokem je uskutečnění rozhovoru s agresory. Je-li agresorů více, je vhodné všimnout si rozporů ve výpovědích, protože je často odvolávají. Důležitá je pečlivá příprava na rozhovor s agresory, jinak je to ztráta času. Učitel odsuzuje čin, nikoli agresorovu osobu! Dále učitel požádá o svolání výchovné komise, která posoudí, o jaký stupeň závažnosti se jedná a navrhne další postup. Individuálně pozve do školy rodiče agresorů a obětí a požádá je o spolupráci. Někteří rodiče agresorů chrání své děti za každou cenu, protože nedokážou unést krutou pravdu o jejich dítěti. Rodiče oběti se někdy bojí spolupracovat a nechtějí nic řešit, a proto většina obětí hledá vinu šikany v sobě. Pokud rodiče odmítají spolupracovat, tak je nutné oznámení na orgán sociálně právní ochrany dítěte a Policii ČR. Až v poslední řadě učitel informuje třídu o výskytu šikany. Vysvětlí její nebezpečnost a důsledky, také je nutné oznámit potrestání viníků.

Může se stát, že oběti budou potřebovat dlouhodobou terapeutickou péči nebo také hospitalizaci. Nejdůležitější je míra obranyschopnosti oběti. Často snížený stupeň z chování je pro agresory směšné potrestání. Případy těžších stupňů šikan se řeší před soudem pro děti a mládež, který agresorovi udělí dohled v podobě probačního a mediačního pracovníka. Dále může následovat umístění do diagnostického nebo výchovného ústavu. Rodiče mají odpovědnost za výchovu dětí, tudíž mohou být obviněni z ohrožování mravní výchovy dítěte.⁴⁵

Jednotlivé případy šikany se odehrávají podle určitých vzorů, zejména ve vztahu k zúčastněným, času a místu šikany. Pedagog pomocí smírného řešení problému pomáhá agresorovi a jeho oběti řešit vzniklý problém společnými silami. Mezi nejznámější způsoby patří:

Metoda společného zájmu má za cíl, aby si agresori a ostatní spolužáci uvědomili, že se oběť trápí. Učitel vyjádří oběti svou podporu. Agresor může situaci napravit tím, že si oběti nebude všimnout nebo se k ní dokonce začne chovat vstřícně.

Metoda bez obviněných spočívá ve snaze učitele vysvětlit zúčastněným, že jsou za řešení problému šikany odpovědní rovným dílem a požádá zúčastněné o návrhy řešení.

⁴⁵ BENDL, Stanislav. *Ukážněná třída, aneb, Kázeňské minimum pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2005, s. 273-275. První pomoc pro pedagogy, 2. ISBN 8072546244.

Metoda žákovské poradny se snaží vést oběť k tomu, aby se se svými problémy svěřila spolužákovi, který má tuto poradnu na starosti. Členové žákovské poradny projdou školením zaměřeným na dovednosti aktivního naslouchání.⁴⁶

9.2 Kyberšikana

Kyberšikana se definuje jako „zneužití ICT (informačních komunikačních technologií), především mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně vyvést z rovnováhy. Jedná se tedy o jednu z forem šikany.“⁴⁷

Jedná se o moderní fenomén sociálně patologického chování. V dnešní době se mění způsob komunikace mezi mladými lidmi. Přímý kontakt „face to face“ je nahrazován elektronickou komunikací v kyberprostoru.

V ČR byly provedeny první výzkumy kyberšikany až v roce 2009. Jednalo se o výzkumy Minimalizace šikany ve spolupráci s Mediaresearch a projekt E-Bezpečí.

Kyberšikana může začít jako klasická šikana a někdy se projevy prolínají a doplňují, např. při nahrávání fyzického týrání spolužáka na mobil a následné vystavení na internet.⁴⁸

Většinou kyberšikana vzniká neúmyslně a agresor si neuvědomí, že jeho vtipy mohou oběti ublížit. Před kyberšikanou nelze uniknout. Dá se s ní setkat kdekoliv a kdykoliv. Kyberšikana může být i jednorázovou záležitostí, např. zveřejnění hanlivé fotografie. Fotografie je dále sdílena a může si jí neustále prohlížet celý internet.⁴⁹

Typy kyberšikany

Pro školní prostředí je nejvíce typický kyberbullying, kdy agresor zveřejní na internetu např. pornografické fotografie s tváří oběti při klasické šikaně. Bluejacking je zasílání zesměšňujících obrázků a videí oběti přes mobilní telefony. Tomuto jevu je podobný happy-slapping neboli „veselé fackování“, kdy je oběť napadána, a přitom natáčena na video, které se poté vystaví na internet. Často je spojeno s internetovým hlasováním, které může být psychicky neúnosné. Děti hlasují např.: „Koho bychom měli ze třídy vyloučit“. Takovým způsobem spolužáci šikanují svou oběť

⁴⁶ KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 40-41. Pedagogická praxe. ISBN 8071789453.

⁴⁷ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 171. Pedagogika. ISBN 9788024753096.

⁴⁸ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, s. 112-178. ISBN 9788073688585.

⁴⁹ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, s. 89-90. ISBN 9788073688585.

online. Dalším nebezpečným útokem je kyberstalking, při kterém agresor posílá oběti výhružné zprávy.⁵⁰

9.2.1 Řešení kyberšikany

Dopady kyberšikany na oběť je těžké rozpoznat, protože je spojená s psychickým týráním oběti. U obětí kyberšikany se nejčastěji objevuje deprese. Nebezpečí kyberšikany spočívá v tom, že nemusí dojít k nalezení agresora.

V případě kyberútoku by dítě mělo být poučeno o tom, že má vše archivovat, aby zajistilo důkazní materiál. Je vhodné si změnit telefonní číslo, případně facebook a „přidávat si do přátel“ lidi, které opravdu zná. V závažných případech by měl být podán podnět na policii, která může situaci řešit i trestním stíháním. Někdy si agresor uvědomí až při vyšetřování, že oběti ublížil. Učitelé by proto měli posilovat empatii a ohleduplnost žáků vůči ostatním. Školy většinou nemají jasno, jak postupovat, protože většina kyberšikany se děje mimo školu.⁵¹

9.2.2 Prevence kyberšikany

Cílem je předejít kyberútokům a bránit dítě před agresorem. Ideální prevencí je uspořádání besedy o internetové bezpečnosti a pravidlech slušného chování na internetu. Oběti kyberšikany často nejsou obeznámeny s riziky spojenými při užívání internetu, a proto se na internetu chovají méně zodpovědně a zveřejňují své osobní údaje, sdílí své fotografie. Oběťmi kyberšikany se častěji stávají dívky, zatímco u klasické šikany jsou častěji oběťmi chlapci.

Multimediální výchova děti seznamuje s pravidly používání komunikačních technologií. Existuje i Listina dětských práv na internetu, které se říká netiketa. Některé školy zakázaly používání mobilních telefonů během vyučování. Mobily musí být vypnuté a v taškách jako prevence proti natáčení či fotografování žáků a učitelů. Školy instalují software, který v učebnách umožňuje vyučujícímu sledovat, co žák na počítači dělá. Žáci o této skutečnosti musí být informováni. Školy automaticky blokuji vybrané webové stránky, zejména všechny stránky obsahující pornografii. Škola by měla děti seznámit s pojmem kyberšikana, protože pro některé děti je toto slovo neznámý pojem.

⁵⁰ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, s. 173-175. ISBN 9788073688585.

⁵¹ TESAŘOVÁ, Martina. *Jak na žáky: zvládání náročných situací ve třídě*. Vydání první. Praha: Portál, 2016, s. 29-31. ISBN 9788026210474.

Safer Internet funguje od roku 2005 a představuje první české osvětové centrum evropského programu bezpečnějšího internetu.

Helpline internet, tedy linka bezpečí, je specializovaná linka krizové intervence, která poskytuje dětem první pomoc při práci s internetem. Internetová horká linka bojuje proti nelegálnímu obsahu tím, že nahlašuje nelegální obsah, a to především dětskou pornografií.

Národní centrum bezpečnějšího internetu vzniklo v lednu 2009 v rámci projektu Safer Internet.

E-Bezpečí je projekt, který vznikl na katedře českého jazyka a literatury, na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Cílem je identifikovat nebezpečné komunikační situace vázané na elektronickou komunikaci dětí. Projekt poskytuje studentům učitelských oborů informace o kyberšikaně, které mohou v budoucnu využít ve své praxi. V ČR se zapojilo do projektu přes 60 škol, které mají zájem o preventivní přednášky na téma nebezpečných komunikačních praktik a zároveň si předávají cenné zkušenosti a informace.

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého navazuje na činnost projektu E-Bezpečí. Poskytuje komplexní systém primární prevence na několika úrovních: vzdělávání, preventivní programy, intervence, výzkum.

E-Nebezpečí pro učitele je projekt zaměřený pro učitele a má je poučit o možném rizikovém chování na internetu.

Projekt Minimalizace šikany je dílo odborníka na šikanu Michala Koláře. Cílem je snížit výskyt šikany na školách díky předání ověřených nástrojů a postupů při šikaně.⁵²

9.3 Agresivita

Ve škole se projevy agresivity nejčastěji vyskytují při násilí namířeném proti spolužákovi, které provází rvačky, verbální agrese, provokování, pošťuchování, kopání nebo agresivita ve formě šikany. Ve školním prostředí je také častá agrese vybitá na neživém předmětu, kdy se terčem útoku stává roztrhaný sešit, zlomené pravítko, rozbité lavice.

⁵² VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, s. 106-122. ISBN 9788073688585.

Agresivita se vytváří v ranném dětství, a to zvláště u dětí, které rodiče naučili, že agresivita slouží k dosažení vytyčeného cíle. Agresivita může být také zapříčiněná organickým poškozením mozku. Výraznou roli hrají genetické faktory, až 60 % je její míra dědičná. Děti se učí agresivnímu jednání na základě vlastní zkušenosti nebo zprostředkovaně. Akční filmy prezentují hrubost a násilnost jako projevy pravé mužnosti. Jestliže je doma dítě bezdůvodně týráno, tak se identifikuje s rodiči a svůj hněv si poté vybíjí na spolužácích.⁵³

Častěji se projevuje agresivita u chlapců v souvislosti s přijímáním mužské role. Hlavní roli hrají vlastnosti, jako jsou vznětlivost, impulsivita, nedostatek empatie.⁵⁴

Agresivita = z latinského *aggressivus* - „útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresí. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.“⁵⁵

Agrese = z latinského *aggressio* - „výpad, útok - jednání, jímž se projevuje násilí vůči některému objektu nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit.“⁵⁶

Agrese se dělí na emocionální, frustrační a instrumentální. Emocionální agrese propuká náhle, tedy není plánovaná a jedinec nepromýšlí následky svého chování. Opakem je agrese instrumentální, při které má jedinec předem připravený plán a cíl. Frustrační agrese představuje překážku zabraňující k dosažení vytyčeného cíle, která vyvolá hněv.⁵⁷

Podle Erba (2000) je agresivní chování pozůstatek z doby kamenné, kdy měla agresivita zajistit přežití v nepřátelském prostředí. V dnešní době se člověk nedokáže přiměřeně přizpůsobovat rychle se měnícím okolnostem a reaguje proto způsobem, který má uložený v paměti.⁵⁸

⁵³ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 13-24. Pedagogická praxe. ISBN 8071780499.

⁵⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 25-28. Pedagogika. ISBN 9788024753096.

⁵⁵ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 9. Pedagogika. ISBN 9788024753096.

⁵⁶ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, s. 50. ISBN 9788073688585.

⁵⁷ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 40-44. Pedagogika. ISBN 9788024753096.

⁵⁸ VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, s. 50. ISBN 9788073688585.

9.4 Kriminalita

Kriminalita mladistvých je definována jako páčání nelegálních přestupků ve věku mezi 10 až 17 lety. Muži páchají častěji přestupky než ženy. U dětí a mládeže je převažující formou kriminálního chování rozkrádání majetku, vloupání, prodej kradeného zboží, vandalismus a prodej drog. Pouze 10 % případů tvoří násilné trestné činy, jako je ublížení na zdraví a loupež. Nejčastějším typem kriminality mravnostní je pohlavní zneužívání.⁵⁹

Podle mezinárodních srovnávacích studií mají děti vychovávané jen jedním z rodičů více střetů se zákonem než děti, které vyrůstají s oběma rodiči. Přítomnost otce v rodině brání v delikvenci syna. Ovšem pokud se otec chová delikventně, tak se pravděpodobně bude jeho dítě s ním identifikovat. Ve 40. a 50. letech pocházela většina delikventních dětí z nejchudších a nejméně vzdělaných rodin. Poválečný vývoj s sebou přinesl zvyšování kriminality dětí ze středních vrstev. Překvapivé je navýšení počtu kriminálně jednající mládeže z nejlépe situovaných vrstev, protože rodiče na děti nemají čas nebo se o ně nezajímají.⁶⁰

9.5 Krádež

Při krádeži dítě odcizí nějaký předmět vědomě a plně si přitom uvědomuje nesprávnost svého jednání. Ke krádeži může vést i touha po věci, kterou nemůže dostat. Někteří žáci kradou, protože se jim něco líbí a nemají peníze na koupení věci. Naopak jiným žákům přináší krádež vzrušující pocit. Při šikanování jsou oběti nuceny krást věci pro agresora, a proto je vždy nutné hledat příčinu, proč ke krádeži došlo. Ve většině případů má na krádeži podíl prostředí, ve kterém dítě vyrůstá a tráví volný čas. V partách bývá často podmínkou přijetí záškoláctví a krádež určité věci. Formou substitučních krádeží dítě uspokojuje své nižší potřeby. Takové krádeže nejsou plánovány a jejich motivace je nejasná, protože jde často o bezcenné věci. Jsou případy, kdy se snaží sociálně nezralé děti kupovat přízeň ostatních dětí tím, že rozdávají dětem kradené peníze od rodičů. Starší děti kradou peníze především pro partu. U dětí poměrně vzácnou formou

⁵⁹ KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 132. Pedagogická praxe. ISBN 8071789453.

⁶⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 40-43. ISBN 8071782262.

krádeží je kleptomanie, což je krádež nepromyšlená a provedená ihned. Dítě si nedokáže vysvětlit motiv svého jednání a věci se snaží rychle zbavit.⁶¹

9.5.1 Prevence a řešení agresivity, kriminality a krádeže u dětí

Agresivní chování nesmí učitel přehlížet, ale okamžitě jej přerušit. Trest by měl následovat ihned po prohřešku. Pokud si rodiče nepřipustí podíl na problematickém chování dítěte, pak se stává škola při svém výchovném působení bezmocná, protože může maximálně sahat ke kázeňským postihům dítěte, které však nemají žádný účinek a význam.

Některé školy mají na chodbě umístěné boxovací pytle, aby si agresivní žáci mohli vybit svůj hněv na neživém předmětu. Učitel by měl odsuzovat pouze čin, nikoli osobu žáka. Agresivní chování se dá řešit pomocí inscenační metody, tj. metod hraní rolí.⁶²

Nejdůležitější prevencí je vytvoření přátelského sociálního klimatu ve třídě. Účinnou prevencí k ovládní agresivity je hraní sociálních a pohybových her. Sociální hry jsou hry a cvičení bez vítězství a prohry. Při hře se žáci uvolní a uklidní, což odbourává jejich napětí. Hry pomáhají dětem k vytváření zdravých návyků v prožívání a zvyšují jejich odolnost. Mohou jednat aktivně a otevřeně bez strachu z důsledků svého jednání.

Důležitá je prevence primární a prevence sekundární, tedy předcházení delikventnímu chování u dětí, které se ještě delikventního chování nedopustily, ale mají k tomu sklony. Cílovou skupinou preventivních opatření mohou být hyperaktivní děti, děti se špatným prospěchem, s poruchami chování, zneužívané a týrané v rodinách, z dysfunkčních rodin, z čtvrtí s vysokou úrovní kriminality, z ekonomicky slabých rodin.

Výukové programy učí děti sociálním dovednostem, učí je ovládat hněv a zlost. Vzdělávání vrstevníků pomocí peer programů je založeno na naučení žáků nenásilnému řešení konfliktů. Poté tito žáci slouží spolužákům jako vzor při případných kritických situacích ve třídě. Vrstevnické vzdělávací programy byly používány pouze jako prevence drogových závislostí, ale dnes se jich využívá i k prevenci násilného chování ve třídě.⁶³

⁶¹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 114. Pedagogika. ISBN 9788024753096.

⁶² ONDRÁČEK, Petr. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo--: informace a podněty pro pedagogickou práci s žáky, kteří se chovají při výuce rušivě.* Praha: Nakladatelství ISV, 2003, 170 s. ISBN 8086642186.

⁶³ MATOUŠEK, Oldřich. *Mládež a delikvence.* 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 265-277. ISBN 8071782262.

Sekundární prevence se zaměřuje na děti, u kterých k delikventnímu chování došlo, avšak v mírné formě. Může se jednat např. o záškoláctví, drobné krádeže.

Terciární prevence se někdy označuje jako „práce s odsouzenými jedinci“. Cílem je předcházení další trestné činnosti a následné resocializace.

V případě krádeží učitel musí vyjádřit svůj nesouhlas s krádežemi a upozornit na právní důsledky. Z právního hlediska škola neodpovídá za krádež, je to tedy v podstatě problém žáka. V rámci prohlubování důvěry a dobrého vztahu se žáky by se učitel měl zapojit do vyšetřování celé situace. Ve vážnějších případech učitel spolupracuje s policií. Také je důležité zjištění, co žáka k takovému jednání vede a odkrýt jeho motivaci. Učitel vede žáka k tomu, aby svou chybu napravil, aby se omluvil a ukradenou věc vrátil nebo zaplatil. Učitel pracuje i s celou třídou, která obvykle takové chování oceňuje. Problematické může být setkání s rodiči, kteří jsou na hraně zákona nebo své dítě dokonce navádějí. Rizikové je „označkování žáků“ při konfliktu.

Mnozí žáci si nepřipouští, že určité kriminální chování je nevhodné, a proto by měly školy předat žákům pevnější morální zásady a hodnoty. Občanská výchova může prohloubit pozitivnější vztah k zákonům, zejména předváděním názorných situací, navštěvováním různých besed a exkurzí, při kterých děti změní jejich představu, že pachatelé zločinů zasluhují obdiv.

Ve škole by se mělo mluvit i o protidrogové výchově, protože mnohé zločiny páchají mladiství pro sehnání peněz na drogy.⁶⁴

9.6 Drogy

„Žádné otroctví není tak potupné jako otroctví dobrovolné.“ (Seneca)

U dětí a mládeže se závislost na návykových látkách vytváří podstatně rychleji než u dospělých lidí. Mladí lidé rádi experimentují a pod vlivem různých drog se dopouští kriminální činnosti. Děti mají menší zkušenosti a kombinují různé druhy drog, a proto u nich existuje vyšší riziko těžkých otrav a dalších zdravotních komplikací. Díky drogám zřetelně zaostávají v psychosociálním vývoji, a to v oblasti vzdělávání, citového vyzrávání, sebekontroly a sociálních dovedností.

Na počátku užívání každé drogy hraje roli nátlak kamarádů. Dítě pocítuje prožitek změny nálady, a poté má již touhu o drogu. Drogu konzumuje příležitostně, ale postupně

⁶⁴ BRAUN, Richard a Dana MARKOVÁ a Jana NOVÁČKOVÁ. *Praktikum školní psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, s. 54. ISBN 9788026201762.

se u něj projeví závislost a každodenní užívání drogy. Typický je přechod od kolektivní konzumace s kamarády ke konzumaci o samotě. Dítě tráví většinu času sháněním a požíváním drog. Ztrácí zájem o všechno dění kolem sebe.⁶⁵

Existují různé druhy závislostí: na alkoholu, opioidech, kanabinoidech, sedativech nebo hypnotikách, kokainu, pervitinu, halucinogenech, tabáku, organickém rozpouštědlu. Mezi nejužívanější návykové látky patří alkohol, tabák a marihuana.

9.6.1 Prevence drog

Školy věnují mimořádnou pozornost primární prevenci zneužívání návykových látek, ve kterých uplatňují své programy a strategie. Primární prevence je zaměřena na předcházení sociálně patologickým jevům a je určena ohroženým i neohroženým žákům. Cílem je předejít užívání návykových látek nebo oddálení do pozdějšího věku, kdy budou děti odolnější. Dalším cílem je omezení nebo zastavení experimentování s návykovými látkami, protože drogy výrazným způsobem ovlivňují tělesné i psychické zdraví. Každá škola by měla mít vytvořený svůj Minimální preventivní program, který vede žáky ke zdravému životnímu stylu.

Prevence je „soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejména onemocněním, poškozením, sociálně patologickým jevům. V tomto konkrétním případě drogovým závislostem.“⁶⁶

Prevence sekundární je určena pro ohrožené žáky, u kterých jejich zkušenost ještě nepropukla v závislost. Prevence sekundární brání negativnímu vývoji jedince.

Prevence terciární je určena žákům, kteří propadli drogové závislosti. Cílem je zabránit dalšímu opakování a ulehčit dítěti návrat do běžného života. Resocializace pomáhá žákovi k pozitivnímu využití volného času a snaží se žáka zbavit závislosti.

Učitel by měl být pro dítě dobrým vzorem a ukazovat žákům výhody zdravého životního stylu. Škola může nabízet zajímavé činnosti pro žáky, aby nesáhli z nudy po drogách. Učitel by měl s dětmi mluvit o zneužívání různých omamných látek a odolávání tlaku kamarádů a naučit děti říkat NE!

Učitel může vést se žáky dialog o problému drog v souvislosti s penězi. Upozorní děti na to, že drogy jsou drahé v porovnání s jinými užitečnými věcmi. Seznámí žáky

⁶⁵ MARTIN, Michael. *Jak řešit problémy dětí se školou: Lexikon pro rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 53-54. ISBN 8071781258.

⁶⁶ PRŮCHA, Jan a Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003, s. 178. ISBN 8071787728.

se zdravotními riziky spojené s užíváním drog. Znalci drogového prostředí odhadují, že týden života drogově závislého člověka na heroinu stojí asi čtyřnásobek průměrného měsíčního platu. V případě závislosti na kokainu je částka až desetkrát vyšší. Nejčastěji peníze opatřují kriminalitou a prostitucí. Taková debata může většinu žáků odradit od experimentování s drogou.⁶⁷

9.6.2 Řešení drog

Školám se doporučuje využívat například komunitní kruhy, které rozvíjí schopnosti řešení problémů a konfliktů. Simulační hry řeší navozené fiktivní situace, které mají reálné jádro. Relaxační techniky, tělesná cvičení a aktivity pomáhají snižovat problémové a vypjaté situace. Brainstorming představuje techniku rozvíjející tvořivé myšlení a skupinově se v ní řeší problémy. Peer programy aktivně zapojují děti do preventivního programu. Vhodné jsou také tematické besedy, diskuse, projektové vyučování. Mezi metody terapeutických technik patří arteterapie, dramaterapie a bodyterapie.

Nejhorší je lhostejnost učitelů. Jestliže má učitel podezření na drogy a nic neudělá, tak je to pro žáky jasná informace o tom, že jsou drogy tolerovány. Při podezření na předávání drog ve škole, je potřeba ihned zasáhnout a zamezit tomuto chování. Takové chování je trestný čin s trestní sazbou 2 až 10 let odnětí svobody. Učitelé musí pracovat citlivě, s rozmyslem a s ohledem na aktuální situaci a předpokládat dopady na dítě.⁶⁸

9.7 Záškoláctví

Záškoláctví je nejčastější případ porušování školního řádu. Hlavním úkolem psychologa či učitele je rozkrýt, zda se za absencí neskrývá závažný problém, jako např. školní fobie. Záškoláctví se dělí na záškoláctví impulzivního charakteru nebo účelové a plánované.

Záškoláctví je charakterizováno jako „*úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák o své vlastní vůli, ve většině případů bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní*

⁶⁷ MATOUŠEK, Oldřich. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 86. ISBN 8071782262.

⁶⁸ ČECH, T. Protidrogová výchova a její realizace v podmínkách primárního stupně základních škol. Disertační práce. Brno: Pdf MU, 2005, s. 145-146.

školní docházku. Jedná se o nejklašičtější poruchu chování, kdy se jedná o absenci ve škole bez řádného omluvení rodiči či lékařem.“⁶⁹

Rozlišuje se pět kategorií záškoláctví:

Pravé záškoláctví - žák nechodí do školy, ale rodiče o tom neví. Dítě pobývá s určitou partou kamarádů a falšuje omluvenky, často i za podpory praktického lékaře.

Záškoláctví s vědomím rodičů - rodiče podporují dítě v záškoláctví. Žák pomáhá rodičům v práci nebo doma. Některé rodiny jezdí na dovolenou během školního roku. Může jít také o děti, které žijí v komunitách s vysokou nezaměstnaností a ekonomickou deprivací.

Záškoláctví s klamáním rodičů - dítě přesvědčí rodiče, že je nemocné, i když se cítí dobře. Dítě se snaží vyhnout zkoušení, písemné práci, neoblíbenému předmětu či učiteli.

Útěky ze školy (interní záškoláctví) - žáci do školy chodí, ale během dne ze školy zmizí. Někdy zůstávají v prostorách školy. Žáci nechodí pouze na daný předmět, protože se bojí učitele nebo zkoušky. Poté se vymlouvají např. na návštěvu lékaře.

Odmítání školy - žáci mají ze školy strach a psychické potíže. Žáci mívají ve škole určité problémy, např. s učením, šikanováním. U některých dětí se vyskytuje školní fobie. Školní fobie je stav, kdy se dítě ve škole cítí ohroženě, ale doma se cítí spokojeně.⁷⁰

9.7.1 Řešení záškoláctví

Každý žák má povinnost chodit do školy a svou případnou absenci omlouvat. Škola často problém záškoláctví řeší až ve chvíli, kdy má žák spoustu zameškaných hodin, a proto je povinností školy zasáhnout. Škola může řešit celou záležitost s příslušným odborem sociální péče. V nejhorším případě dochází ke trestnímu stíhání, které nařídí pravidelnou docházku, ustanovení školního dozoru a postih rodičů. Ve školním řádě je uvedeno následující: „*V případě deseti a více neomluvených hodin svolá ředitel školy výchovnou komisi, kde je přítomna i kurátorka ze sociálního odboru. Stává se, že rodiče se z nezájmu těchto komisí neúčastní, kurátorky tedy navštěvují rodiny. Jestliže neomluvená absence přesáhne 25 hodin, ředitel školy má povinnost zaslat*

⁶⁹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 116. Pedagogika. ISBN 9788024753096.

⁷⁰ KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 44-45. Pedagogická praxe. ISBN 8071789453.

*oznámení o pokračujícím záškoláctví včetně příslušné dokumentace příslušnému orgánu sociálně právní ochrany dítěte. Pokud nedojde ke zlepšení, podává škola Oznámení o zanedbání školní docházky, na jehož základně je vedeno přestupkové řízení proti rodičům.*⁷¹

Příčiny záškoláctví mohou být nezvládnutí učiva, celková nespokojenost ve škole, vztahy mezi spolužáky a učitelem, vliv rodiny, vliv party a kamarádů, nudné vyučovací hodiny, šikana, vysoké nároky ze strany učitelů nebo rodičů, nezájem rodičů o dítě. Pouliční party mají většinou jako podmínku přijetí záškoláctví. Škola je nahrazována partou, ve které se požívají návykové látky. Efektivní opatření v boji proti záškoláctví by mohla vést k zásadnímu snížení kriminality.⁷²

Učitel by měl chápat záškoláctví jako reakci jedince, který není schopen adekvátně řešit své problémy. V případě, že příčina záškoláctví souvisí se spolužáky nebo žák zažívá pocit bezpráví, měl by učitel sankce zmírňovat a snažit se problém vyřešit.

Oběti šikany často řeší svůj problém únikem ze školy, aby se vyhnuli kontaktu s agresorem. V takovém případě je vhodné zaměřit se na problém šikany.

9.7.2 Prevence záškoláctví

Rodina hraje nejdůležitější roli při primární prevenci záškoláctví. Snížení záškoláctví mohou změnit sledováním absencí a zájmem o dítě. Škola by měla mít zavedenou školní strategii pro boj se záškoláctvím, která zvyšuje povědomí o důležitosti dodržování školní docházky. Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování je vhodný dokument pro předcházení a řešení záškoláctví.

Nejúčinnějším způsobem boje proti záškoláctví je kontakt prvního dne, tedy informování rodiče o nepřítomnosti žáka hned první den. Je-li ve škole elektronická docházka, stačí poslat rodičům zprávu o absenci dítěte. Důležité je zabránit internímu záškoláctví, tj. odchodu žáka během vyučování. Některé školy proto nově zavedly kontrolu docházky na začátku každé hodiny. Učitelé tak zjistí, kteří žáci nově chybí. Ředitel školy zajišťuje, aby učitelé vykonávali dozor během dne v prostorách školy. Učitelé by se měli snažit o zlepšení atmosféry plné podpory, motivace, spravedlnosti.

⁷¹ TESAŘOVÁ, Martina. *Jak na žáky: zvládnutí náročných situací ve třídě*. Vydání první. Praha: Portál, 2016, s. 66. ISBN 9788026210474.

⁷² MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 119. Pedagogika. ISBN 9788024753096.

Při sekundární prevenci žák již má neomluvenou absenci. Učitelé kontrolují omluvenky žáků a měli by jednat již při podezření na záškoláctví. Čím dříve záškoláctví odhalí, tím lépe pro dítě a jeho návrat do třídy. Učitel by měl sledovat i souvislosti konkrétních dnů a určitých předmětů, a tím zjistí čemu se dítě vyhýbá.

Terciární prevence se snaží zamezit opakovanému výskytu záškoláctví, a snížit tak rizikové chování realizováním programů, např. ve střediscích výchovné péče. Některé programy se zaměřují na určitá místa v okolí školy, kde se záškoláci nejčastěji pohybují. Při podpoře reintegrace pomáháme žákovi zejména při doplnění zameškané látky, aby si po delší absenci na školu opět zvykli.⁷³

⁷³ KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 58-61. Pedagogická praxe. ISBN 8071789453.

EMPIRICKÁ ČÁST

10 Základní informace o výzkumu

Výzkum zjišťuje zkušenosti a postoje učitelů základních škol při řešení výchovných problémů žáků. V rámci výzkumu byli osloveni učitelé ze dvou základních škol, kterým byl předán dotazník. Téma bylo zvoleno z důvodu jeho aktuálnosti a zároveň zájmu o tuto problematiku.

10.1 Téma výzkumu

Na každé základní škole se učitelé setkávají s neukázněnými či problémovými žáky, a proto bylo zvoleno téma řešení výchovných problémů. Základem výzkumu bylo zjistit, kterým problémům učitelé nejčastěji čelí v rámci kolektivu ve školní třídě, jaký zastávají postoj při prevenci a následnému řešení daných problémů.

10.2 Předmět výzkumu

Předmětem tohoto výzkumu je řešení výchovných problémů na základních školách. Výzkum by měl přispět k zjištění, zdali se liší postupy učitelů při řešení problémů s žáky, a jestli se učitelé snaží primárně problémům předejít. Také ověřuje, zda se určité výchovné problémy vyskytují na konkrétních školách, jelikož každá škola řeší odlišné výchovné problémy.

10.3 Cíl a otázky výzkumu

10.3.1 Cíl výzkumu

Cílem empirické části je popsat a analyzovat řešení výchovných problémů žáků na základních školách. Výzkum zjišťoval, zda se učitelé setkali s vybranými problémy, jak postupovali při prevenci a řešení těchto problémů.

Mezi vybrané základní školy patřila ZŠ Emila Zátopka Zlín a ZŠ Zlín, Slovenská 3076.

10.3.2 Otázky výzkumu

Na základě dotazníku byly zjišťovány následující výzkumné otázky:

- Které výchovné problémy učitelé nejčastěji řeší?
- Které kázeňské prostředky používají při potrestání neukázněného žáka?
- Jaké preventivní kroky používají při řešení různých výchovných problémů?
- Na koho se učitelé obrací při řešení výchovných problémů?

10.4 Výzkumné metody

- Kvantitativní výzkum
- Popisný výzkumný problém
- Dotazníkové šetření
- Analýza dat

Dotazník obsahoval 21 otázek, které byly anonymní. Otázky byly formulovány stručně a srozumitelně, aby byly snadno pochopitelné. Dotazník se skládal ze dvou částí. Na prvních 8 otázkách měli učitelé možnost odpovědět pouze jednou odpovědí. Z toho 7 otázek bylo uzavřených a jedna byla polouzavřená. Ve zbývajících polouzavřených otázkách měli učitelé zakroužkovat tři odpovědi, popř. vyjádřit svůj vlastní názor. Ne vždy se tak stalo, a proto je zde uveden počet jiných odpovědí, aby celý dotazník statisticky odpovídal. Dotazník byl vyplněn 30 učiteli ze dvou základních škol.

10.4.1 Metoda sběru dat

Výzkum byl proveden pomocí kvantitativního dotazníku, který byl určen pro učitele. Kvantitativní výzkum s dotazníkovým šetřením je rychlý, přímočarý sběr dat s rychlou interpretací. Dotazník splňuje základní požadavky pro měření, jako je validita, reliabilita a praktičnost. Výhodou je možnost statistického zpracování. Získaná data byla zpracována a vyhodnocena pomocí programu Microsoft Excel. Výsledky byly vyjádřeny formou grafického zobrazení v procentech.

V dotazníku převažují polouzavřené otázky, které nabízí výběr z možností s textovou odpovědí. Tím poskytují respondentovi vyjádřit svou vlastní a kreativní odpověď.

10.4.2 Výběr výzkumného vzorku

Základním výzkumným vzorkem bylo celkem 30 učitelů ze dvou zlínských základních škol. Byli vybráni učitelé působící na druhém stupni základních škol, z důvodu předpokladu četnějšího výskytu výchovných problémů žáků díky přicházející pubertě.

10.5 Podmínky výzkumu

Výzkum byl proveden na ZŠ Emila Zátopka Zlín a ZŠ Zlín, Slovenská 3076.

Dotazníky byly osobně rozdány učitelům a následně ihned vybrány, což zajišťovalo vysokou návratnost. Někteří učitelé odmítli vyplnit dotazník.

10.6 Realizace výzkumu

Učitelé byli seznámeni s diskrétností a anonymitou při práci se získanými daty, což vedlo k pravdivějším odpovědím. Vyplnění dotazníku bylo časově nenáročné a díky tomu se do výzkumu zapojili téměř všichni oslovení učitelé. Stávalo se, že učitelé nedodrželi kritéria dotazníku, jelikož odpovídali více či méně odpověďmi, než bylo zadáno. Menší část učitelů využila možnost vyjádřit svůj vlastní názor v odpovědi „jiné“, či se k určité otázce nevyjádřila vůbec. Při výzkumu bylo zjištěno, že učitelé jsou více ochotní při vyplnění dotazníku oproti učitelkám.

10.7 Zjištěná data

Dotazník naleznete v příloze.

Otázka č. 1 - Jste muž nebo žena?

Na základě této otázky byla ověřena domněnka převahy žen v pedagogickém sboru. Povolání učitele skutečně vykonává více žen. Tento dotazník vyplnilo 70 % žen a 30 % mužů.

Graf 1: Zastoupení mužů a žen v pedagogickém sboru základních škol

Otázka č. 2 - Zavedli byste znovu fyzické tresty (např. pohlavek) při řešení agresivního chování žáka?

Překvapující skutečností je, že 43 % učitelů by znovu zavedlo fyzické tresty. V otázce č. 12 ani jeden z tázaných učitelů nezakroužkoval odpověď použití fyzického trestu při potrestání žáka. Na školách ovšem převažují učitelé v počtu 57 %, kteří by znovu fyzické tresty nezavedli.

Graf 2: Zavedení fyzických trestů při řešení agresivního chování žáka

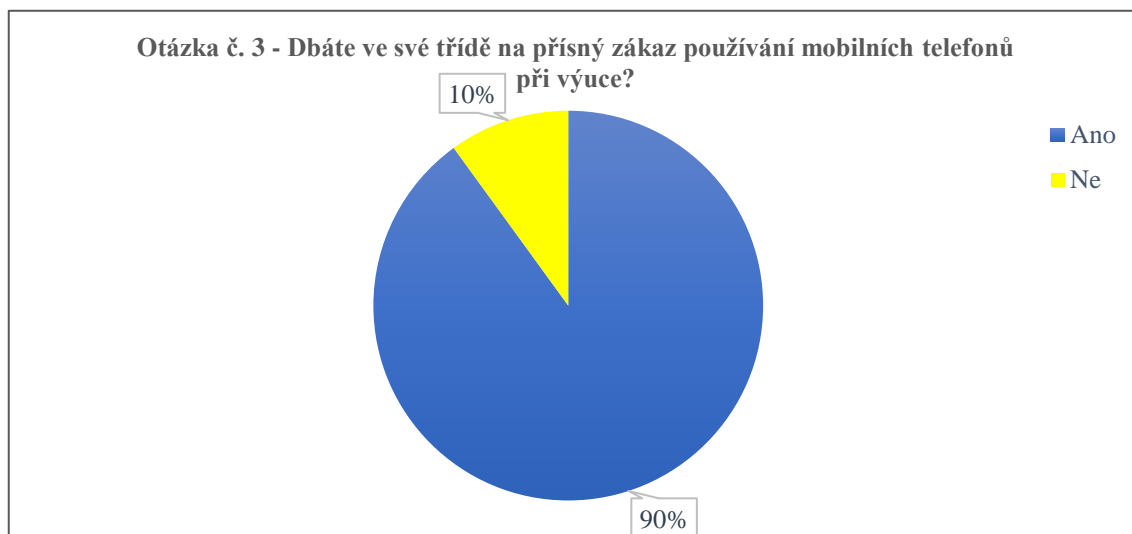

Otázka č. 3 - Dbáte ve své třídě na přísný zákaz používání mobilních telefonů při výuce?

Z grafu vyplývá, že 90 % učitelů zakazuje používání mobilních telefonů při výuce. Kladou důraz na vypnutých mobilech v taškách, což je prevence před kyberšikanou, tedy natáčení a fotografování žáků a učitelů. Jeden z dotázaných

učitelů připsal poznámku, že někdy povolí mobil pro výuku. Studenti mohou vyhledávat určité informace, např. mapy.cz.

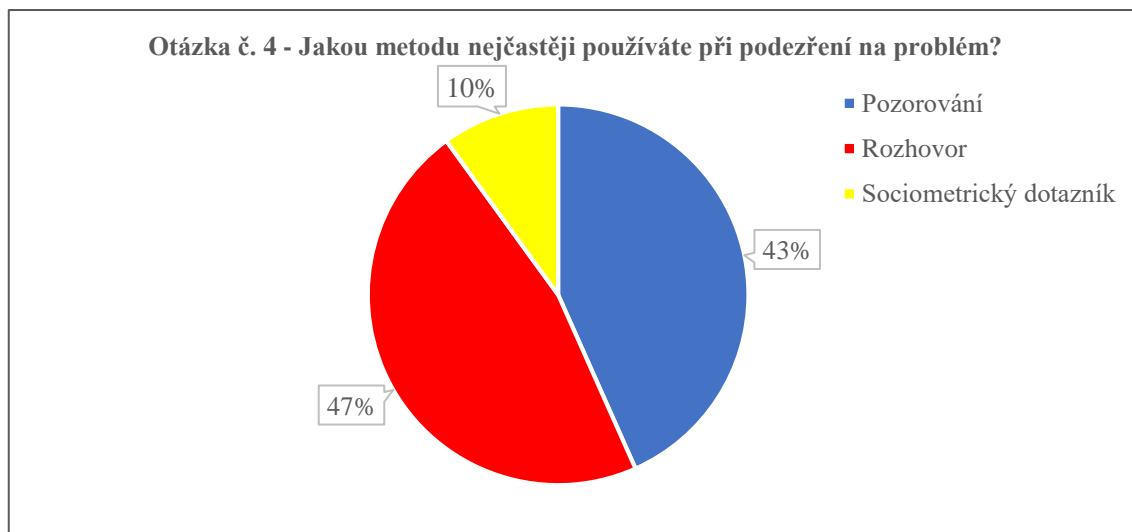
Graf 3: Používání mobilních telefonů při výuce

Otázka č. 4 - Jakou metodu nejčastěji používáte při podezření na problém?

Většina učitelů se shodla na metodě rozhovoru v 47 % a metodě pozorování, ke které se přiklání 43 %. Pouze 10 % učitelů volí metodu sociometrického dotazníku, který pro učitele nemusí být známou metodou.

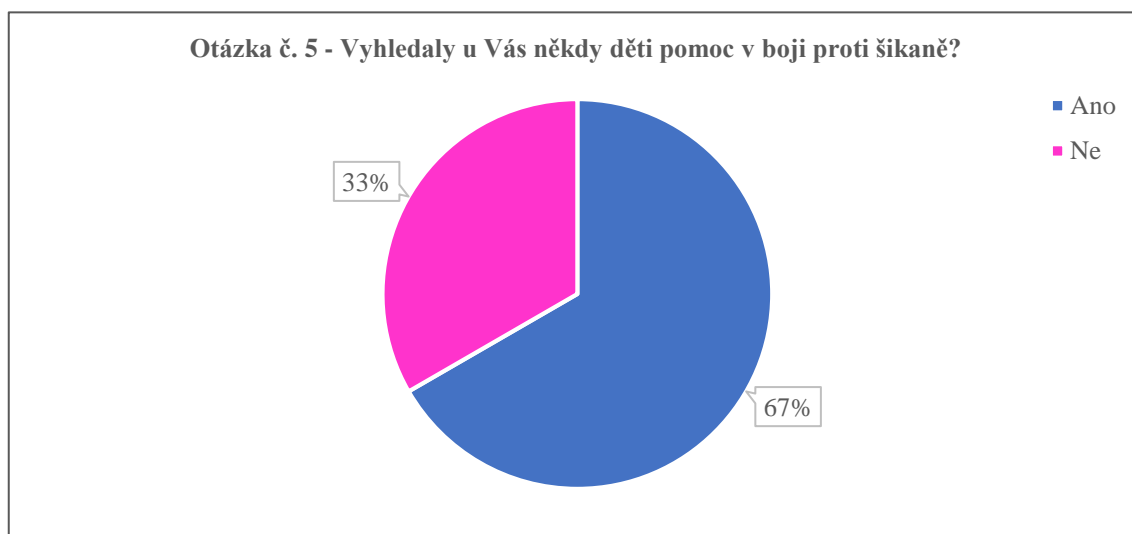
Graf 4: Používané metody při podezření na problém

Otázka č. 5 - Vyhledaly u Vás někdy děti pomoc v boji proti šikaně?

67 % dotázaných učitelů uvedlo, že se na ně během své praxe obrátil šikanovaný žák a vyhledal pomoc. Pouze 33 % učitelů nemá zkušenost s konkrétním oslovením šikanovaného žáka.

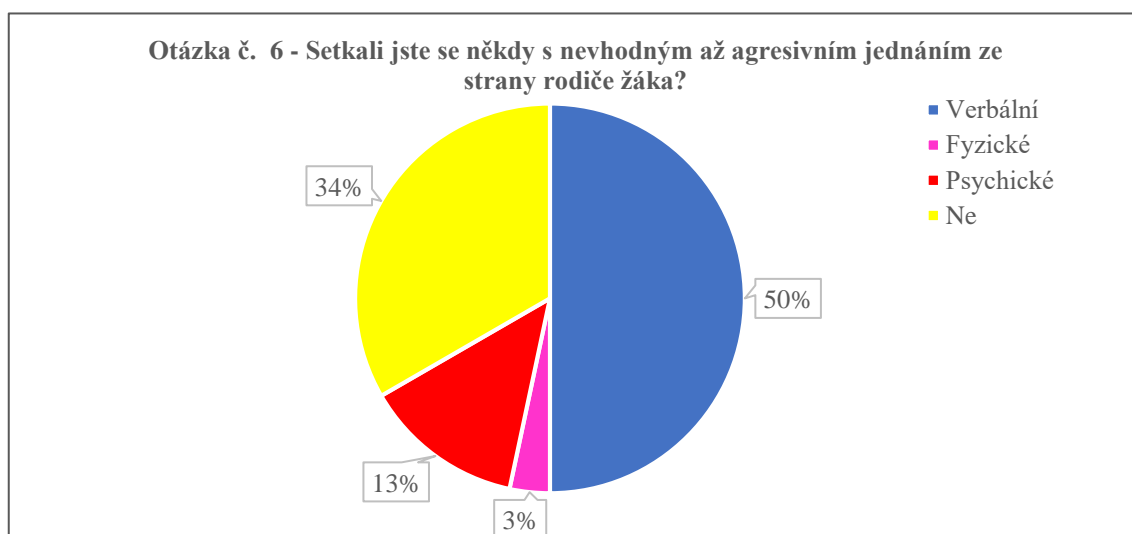
Graf 5: Pomoc v boji proti šikaně

Otázka č. 6 - Setkali jste se někdy s nevhodným až agresivním jednáním ze strany rodiče žáka?

Ve školách je časté agresivní chování rodičů na osobnost učitele. 66 % učitelů čelí nevhodnému chování ze strany rodičů. Z toho 50 % učitelů se setkalo s verbální agresí, 13 % zvolilo variantu psychického napadení. Fyzické násilí není časté a setkal se s ním pouze jeden učitel. V takovém případě nemůže fungovat ani příznivý vztah mezi učitelem a žákem, jestliže se děti identifikují se svými rodiči a nemají v nich správný vzor. Dříve si rodiče více vážili osobnosti učitele, ovšem v dnešní době se tato úcta pomalu vytrácí.

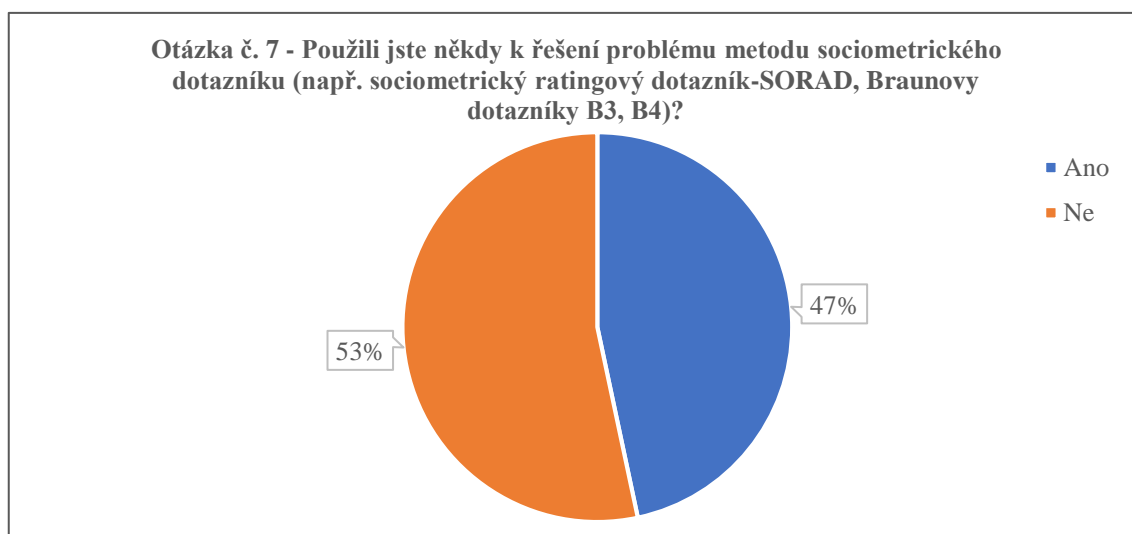
Graf 6: Nevhodné jednání ze strany rodičů žáka

Otázka č. 7 - Použili jste někdy k řešení problému metodu sociometrického dotazníku (např. sociometrický ratingový dotazník-SORAD, Braunovy dotazníky B3, B4)?

Odpovědi byly překvapivě vyrovnané. 53 % učitelů nepoužívá sociometrické dotazníky, protože je to spíše práce školního psychologa, výchovného poradce a školního metodika prevence. Učitelé používají spíše metodu pozorování a rozhovoru pro zjištění klimatu školní třídy a vztahů mezi žáky.

Graf 7: Používání sociometrického dotazníku

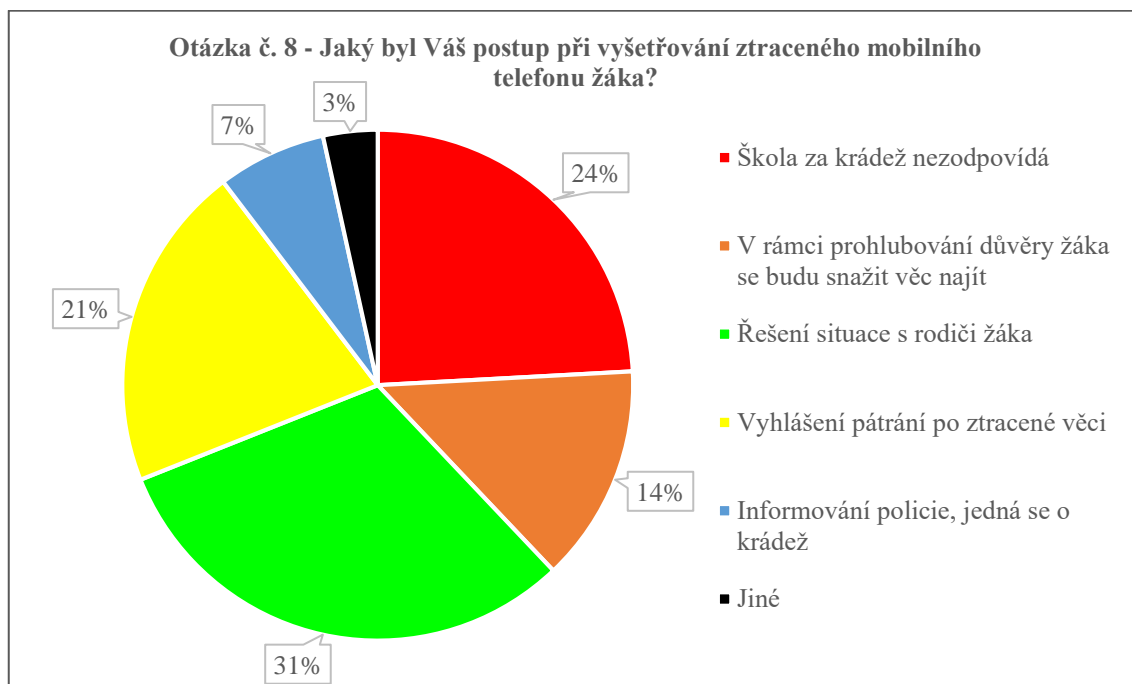

Otázka č. 8 - Jaký byl Váš postup při vyšetřování ztraceného mobilního telefonu žáka?

Učitelé nejčastěji řeší situaci s rodiči žáka, tato varianta byla zvolena 31 %. Další možnost, že škola za krádež nezodpovídá, je to tedy problém žáka, byla uvedena v počtu 24 %. Vyhlásit pátrání po ztracené věci, např. formou školního rozhlasu, bylo uvedeno ve 21 %. Ve 14 % bylo zvoleno, že v rámci prohlubování důvěry a dobrého vztahu se žáky by učitel měl mít snahu podílet se na hledání ztraceného mobilu. Varianta informování policie, jedná se o krádež, byla použita v 7 %.

Jeden učitel na otázku neodpověděl. Pět učitelů zakroužkovalo pouze dvě odpovědi, z toho čtyři učitelé odpověděli, že škola za krádež neodpovídá. Jeden učitel využil příležitost vyjádřit svůj názor a uvedl, že by kontaktoval Policii ČR při ztrátě věci v hodnotě nad pět tisíc korun.

Graf 8: Postup při vyšetřování krádeže

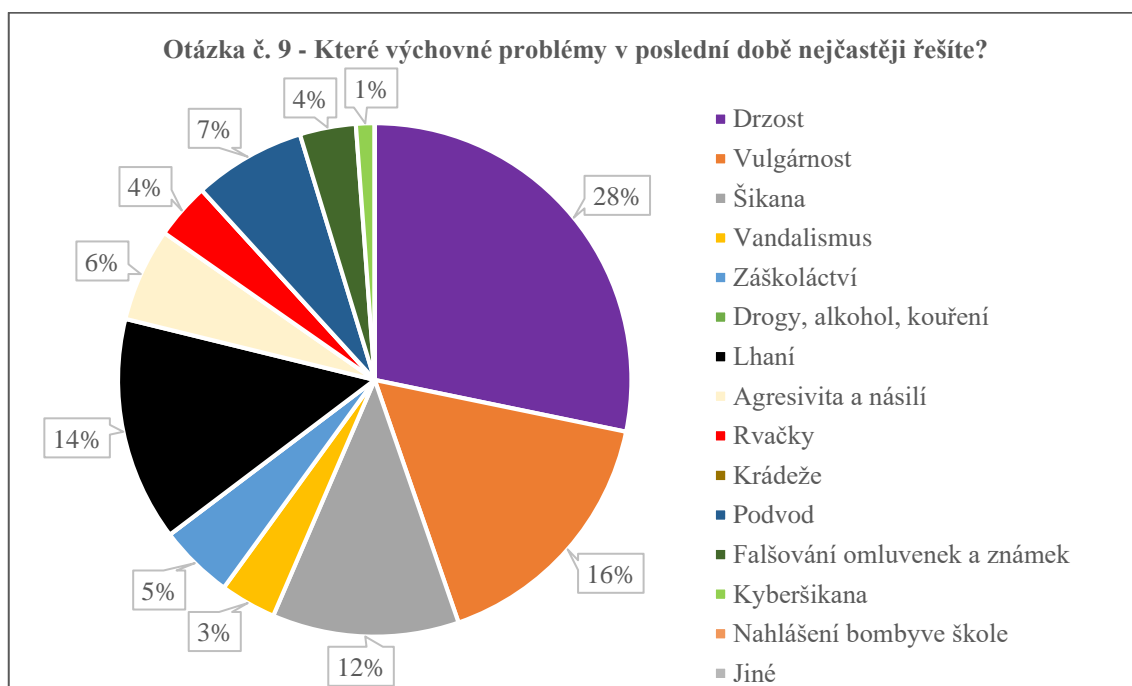

Otázka č. 9 - Které výchovné problémy v poslední době nejčastěji řešíte?

Učitelé si nejčastěji stěžují na drzost v 28 %, vulgárnost v 16 % a lhaní žáků v 14 %. Takové chování získávají vlivem prostředí, ve kterém vyrůstají. Překvapujícím zjištěním bylo, že se šikana umístila až na čtvrtém místě v počtu 12 %. V dnešní době se školy čím dál tím více soustředí na prevenci šikany, a tudíž to není nejčastější problém, který učitelé řeší. Před pár lety školy neměly tolik preventivních opatření, a proto šikana byla nejčastěji řešený problém. Na dalších místech se umístily problémy, jako je podvod v 7 %, agresivita a násilí v 6 %, záškoláctví v 5 %, rvačka i falšování omluvenek a známek ve 4 %, vandalismus v 3 %, kyberšikana v 1 %. Otázka prevence je řešena v otázce číslo 16. V poslední době žádný z učitelů neřešil problémy, jako jsou návykové látky, krádeže nebo nahlášení bomby na půdě školy. Návykové látky často zůstanou před učiteli skryty, a proto se o jejich užívání stěží dozví.

V této otázce dva učitelé zakroužkovali pouze jednu odpověď.

Graf 9: Nejčastěji řešené výchovné problémy

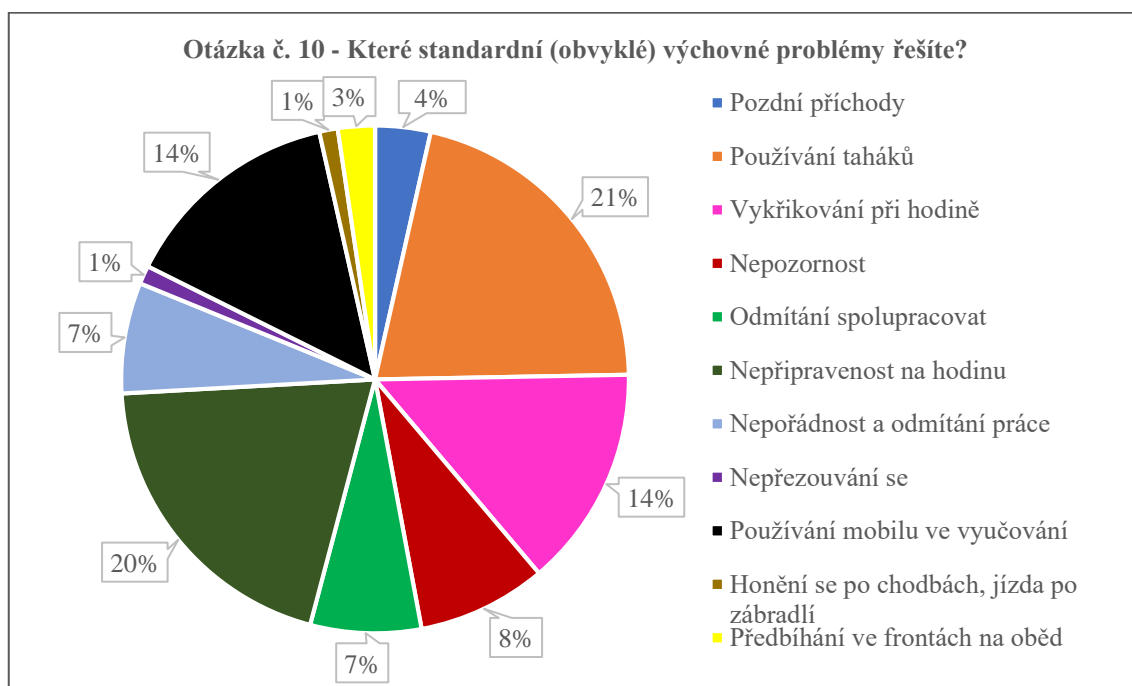

Otázka č. 10 - Které standardní (obvyklé) výchovné problémy řešíte?

Učitelé nejčastěji řeší používání taháků ve 21 % a nepřipravenost na hodinu ve 20 %, vykřikování při hodině ve 14 % a používání mobilu ve vyučování rovněž ve 14 %. Dále byly uvedeny standardní výchovné problémy v pořadí nepozornost v 8 %, odmítání spolupracovat v 7 %, nepořádnost a odmítání práce v 7 %, pozdní příchody v 4 %. Souvisí to s důsledností, přísností a spravedlností učitele, které jsou považovány za nejdůležitější vlastnosti. Podle výzkumu učitelé častěji řeší problémy během vyučovací hodiny. Nejméně učitelé řeší problémy v jídelně, na chodbách a v šatnách. Možnost předbíhání ve frontách na oběd byla zvolena ve 3 %, honění se po chodbách, jízda po zábradlí v 1 % a nepřezouvání se v 1 %.

Dva učitelé zakroužkovali čtyři odpovědi. Dva učitelé zakroužkovali pouze jednu odpověď. Jeden učitel se k otázce nevyjádřil.

Graf 10: Řešení standardních výchovných problémů

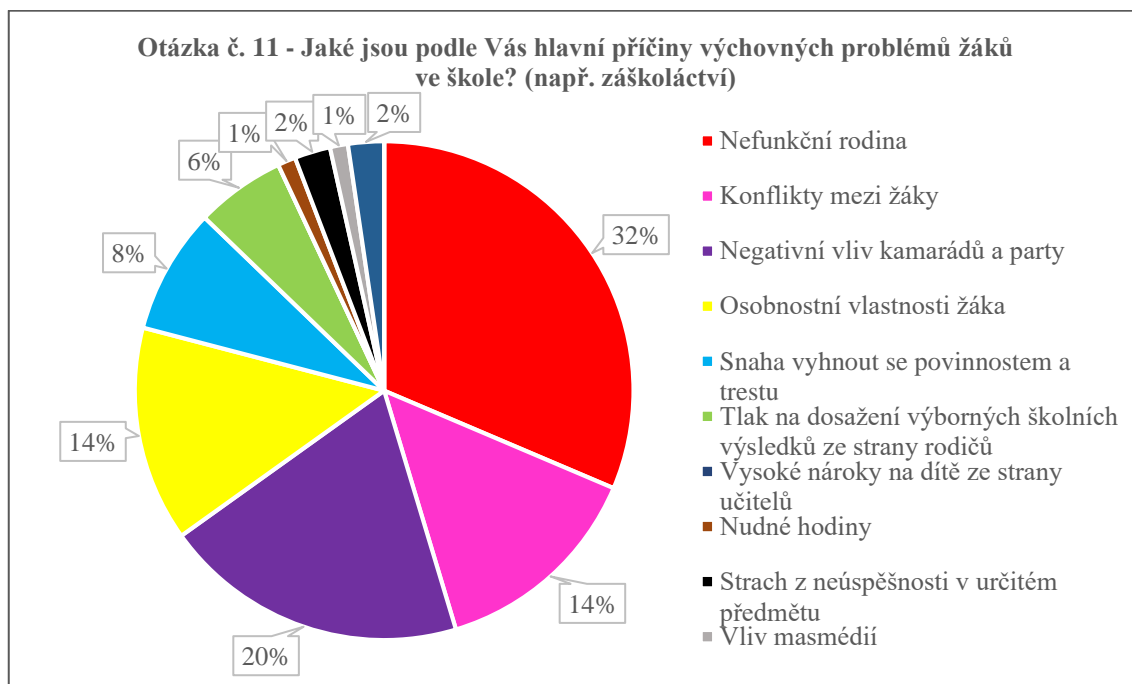

Otázka č. 11 - Jaké jsou podle Vás hlavní příčiny výchovných problémů žáků ve škole? (např. záškoláctví)

Drtivá většina učitelů se shodla, že hlavní příčina výchovných problémů je nefunkční rodina. Tutu variantu zvolili ve 32 %. Učitelé se mohou snažit sebevíc, ale pokud s nimi rodiče nespolupracují, tak ani výchovné opatření na problémové dítě nezabere. S tím souvisí fakt, že učitelé nemohou převychovat dítě, pokud má doma špatný rodičovský vzor. Další příčinou výchovných problémů jsou negativní vlivy kamarádů, popř. party a konflikty mezi žáky ve 20 %. Důležitým faktorem jsou také osobnostní vlastnosti žáka ve 14 %. Odpověď konflikty mezi žáky byla zvolena ve 14 %. Ostatní příčiny výchovných problémů žáků byly uvedeny v pořadí: snaha vyhnout se povinností a trestu v 8 %, tlak na dosažení výborných školních výsledků ze strany rodičů v 6 %, odlišné etnické prostředí ve 2 %, strach z neúspěšnosti v určitém předmětu ve 2 %, vliv masmédií v 1 %. K nudným hodinám se přiznal jen jeden učitel. Učitelé nezakroužkovali následující odpovědi: vysoké nároky na dítě ze strany učitelů a školní fobii.

Jeden učitel zakroužkoval čtyři odpovědi. Dva učitelé zakroužkovali pouze jednu odpověď. Jeden učitel zakroužkoval dvě odpovědi.

Graf 11: Hlavní příčiny výchovných problémů žáků

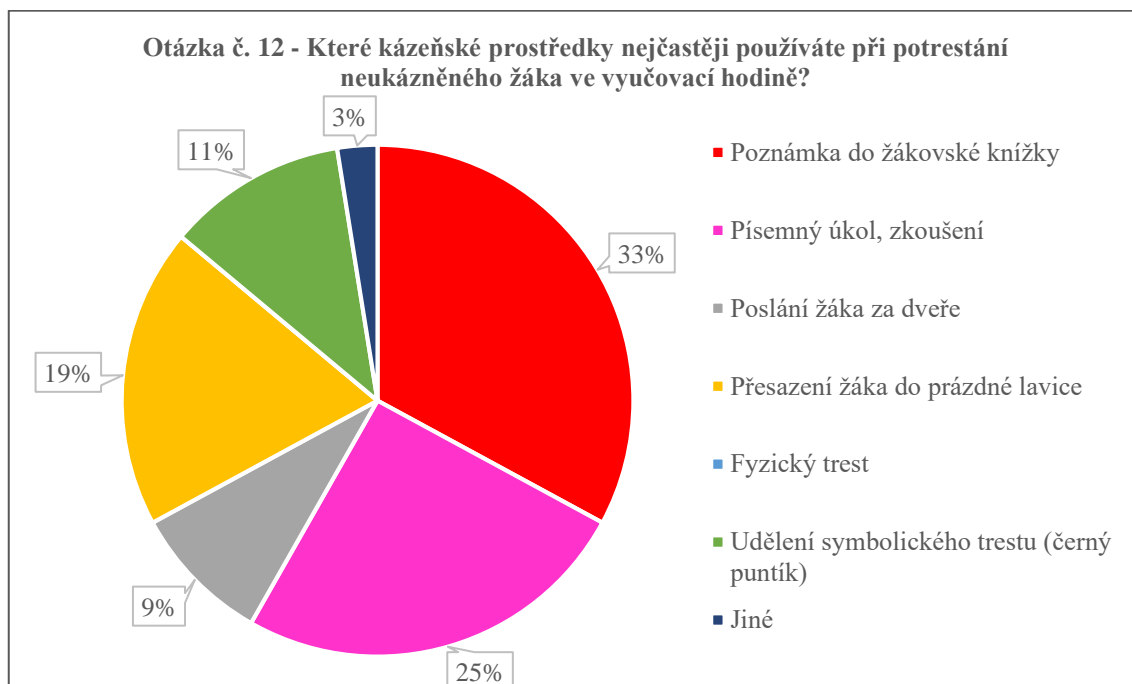

Otázka č. 12 - Které kázeňské prostředky nejčastěji používáte při potrestání neukázněného žáka ve vyučovací hodině?

Učitelé nejčastěji udělují poznámky do žákovské knížky při potrestání neukázněného žáka ve 33 %. Dále volí možnost písemného úkolu či zkoušení ve 25 % nebo žáka přesadí do prázdné lavice v 19 %. V 11 % byla uvedena možnost udělení symbolického trestu, v 9 % posláni žáka za dveře. Dva učitelé navrhli vlastní řešení, tj. předvolání rodičů do školy a ponechání žáka po škole. Žádný z učitelů nepoužívá fyzické tresty.

Čtyři učitelé zakroužkovali pouze jednu odpověď. Dva učitelé zakroužkovali dvě odpovědi a shodli se na udělení poznámky nebo symbolického trestu.

Graf 12: Kázeňské prostředky používané k potrestání neukázněného žáka

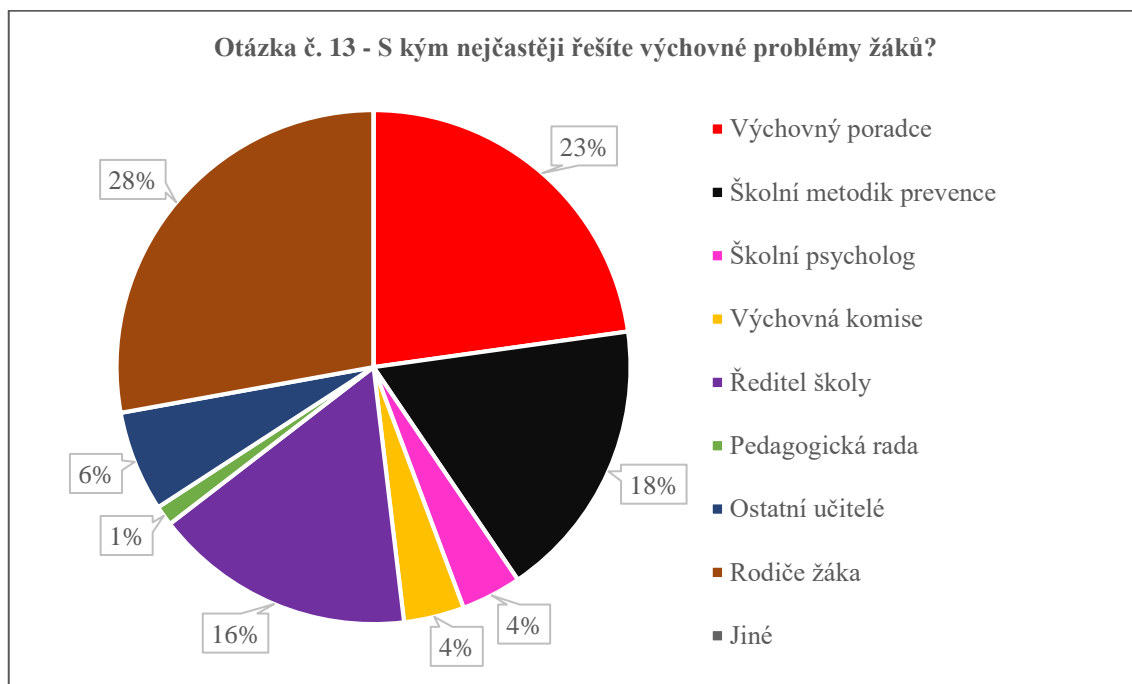

Otázka č. 13 - S kým nejčastěji řešíte výchovné problémy žáků?

Učitelé nejčastěji řeší výchovné problémy s rodiči žáka v 28 %. V případě špatné komunikace s nimi se učitelé obrací ke spolupráci s výchovným poradcem v 23 %, školním metodikem prevence v 18 % a ředitelem školy v 16 %. Učitelé nejméně řeší problémy s ostatními učiteli v 6 %, výchovnou komisí v 4 %, školním psychologem v 4 % a s pedagogickou radou v 1 %. Školní psycholog zatím nepůsobí na všech školách, protože je to nová posila poradenského týmu školy.

Šest učitelů zakroužkovalo dvě odpovědi, z toho převažovaly odpovědi výchovný poradce a rodiče žáka. Dva učitelé zakroužkovali pouze jednu odpověď.

Graf 13: Spolupráce učitele s ostatními poradci

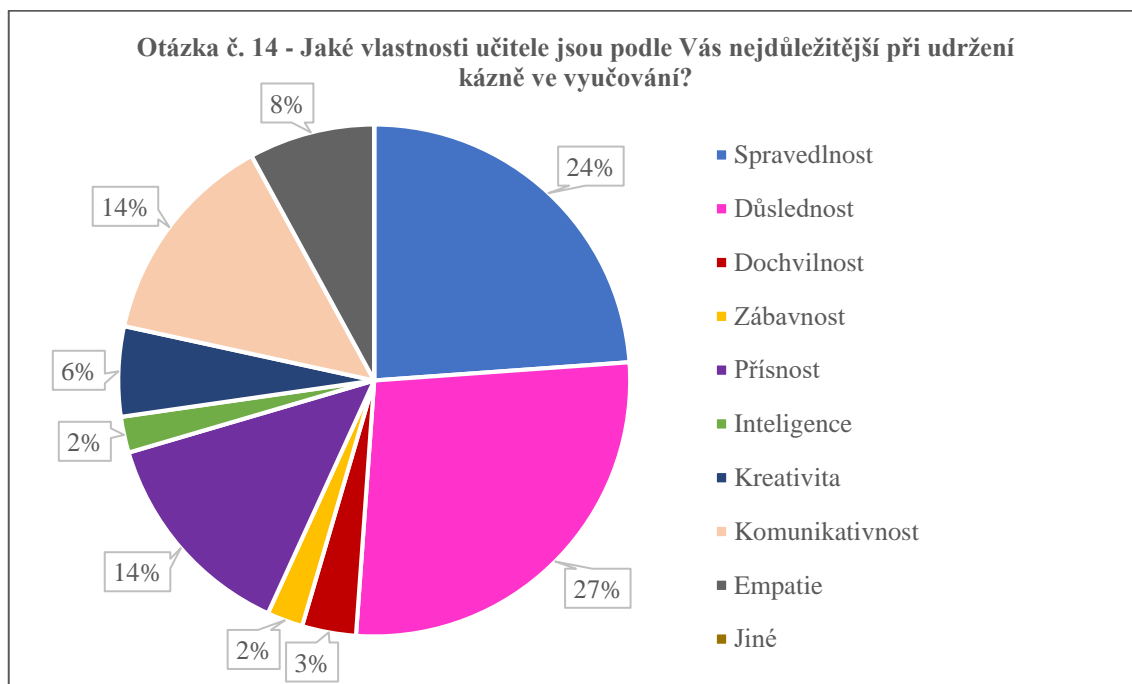

Otázka č. 14 - Jaké vlastnosti učitele jsou podle Vás nejdůležitější při udržení kázně ve vyučování?

Nejvíce žádoucími vlastnostmi učitele jsou důslednost v 27 %, spravedlnost v 24 %, přísnost v 14 % a komunikativnost v 14 %. Na dalším místě se umístily empatie v 8 %, kreativita v 6 %. Naopak méně důležité jsou podle nich dochvilnost v 3 %, inteligence v 2 % a zábavnost v 2 %. Všechny vlastnosti jsou důležité pro vykonávání pedagogické profese. Přehnaně přísní učitelé vyžadují udržení ticha a plnění příkazů, což žáka může odradit. Výuku je vhodné vést i zábavnou formou. Stává se, že učitelé vedou monolog, přitom žáky více zajímá dobře vedený dialog s možností vyjádřit svůj názor. Žáci mají silnou potřebu komunikovat, ale tato potřeba je obecně vnímána jako vyrušování. Důležitá vlastnost je také dochvilnost. Učitel má být žákům příkladem!!!

Jeden učitel zakroužkoval pouze jednu odpověď. Jeden učitel zakroužkoval dvě odpovědi.

Graf 14: Důležité vlastnosti učitele

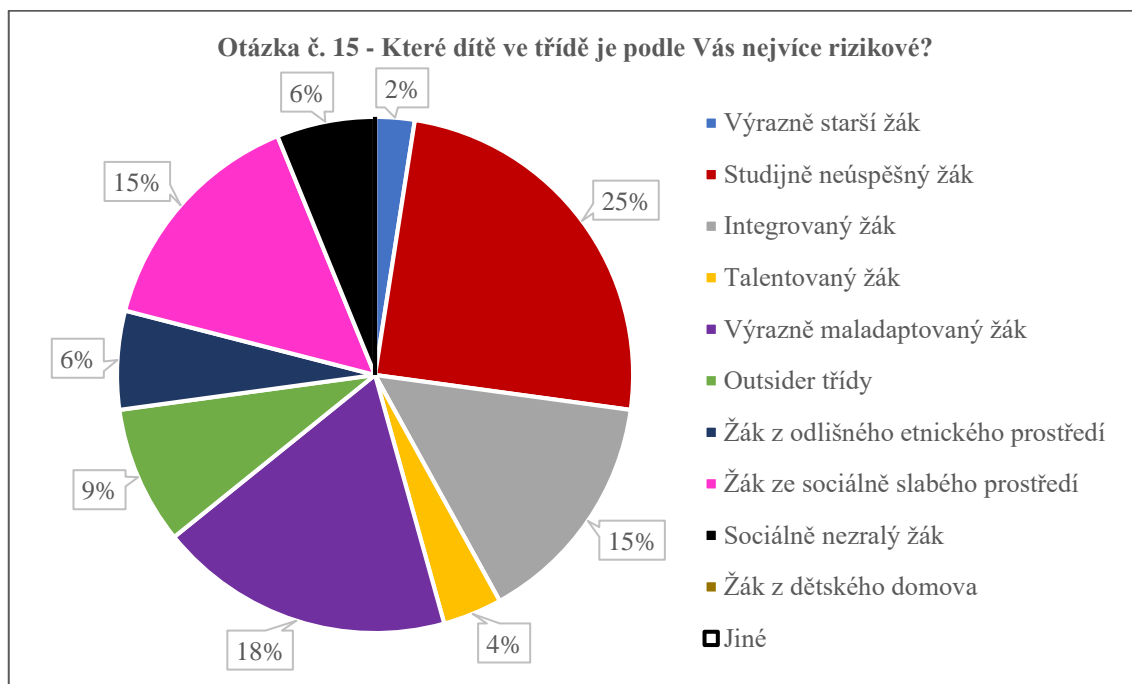

Otázka č. 15 - Které dítě ve třídě je podle Vás nejvíce rizikové?

Učitelé vnímají nejvíce rizikově studijně neúspěšného žáka v 25 %. U žáka se mohou projevit poruchy učení či hyperaktivity, a proto by jim měli učitelé, popř. asistenti věnovat zvýšenou pozornost. Do rizikových jedinců patří žáci maladaptovaní v 18 %, integrovaní v 15 % a ze sociálně slabého prostředí v 15 %. Žáci maladaptovaní jsou agresori, kteří šikánují další rizikovou skupinu žáků ze sociálně slabého prostředí. Integrovaný žák vyžaduje individuální přístup, protože nezvládne to, co ostatní žáci zvládají běžně. Tento žák může mít zrakové, sluchové, tělesné, mentální postižení a různé specifické poruchy. Ve školním prostředí je čím dál častější ekonomická šikana žáků, ve které žáci hodnotí ostatní podle majetku. Na dalším pořadí se umístil „outsider“ třídy v 9 %, žák z odlišného etnického prostředí v 6 %, sociálně nezralý žák v 6 %. Za nejméně rizikového žáka považují talentovaného žáka v 4 % a výrazně staršího žáka v 2 %. Žádný z učitelů neoznačil jako rizikového žáka z dětského domova.

Jeden učitel zakroužkoval dvě odpovědi. Čtyři učitelé zakroužkovali pouze jednu odpověď, z toho nejčastější byl maladaptovaný a integrovaný žák.

Graf 15: Riziková jedinci ve třídě

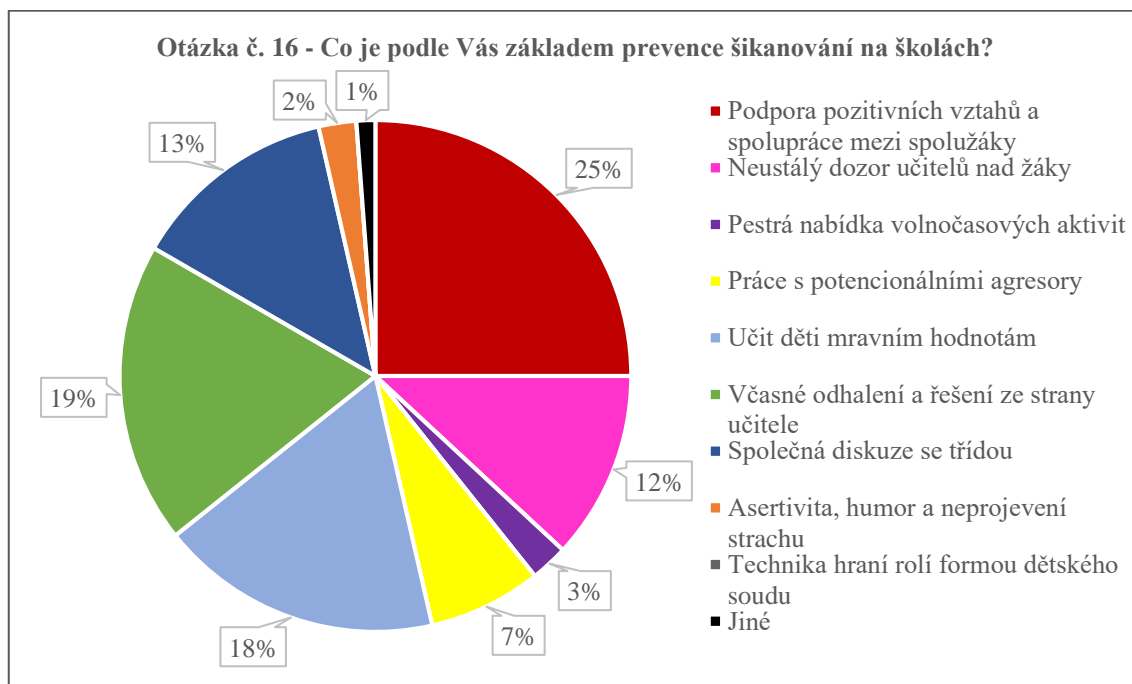
Otázka č. 16 - Co je podle Vás základem prevence šikanování na školách?

Základní prevencí šikanování na školách je podle učitelů podpora pozitivních vztahů a spolupráce mezi spolužáky v 25 %. Důležité je také včasné odhalení a řešení problému ze strany učitele v 19 % a dále učení mravním hodnotám, jako je úcta, tolerance k odlišnostem, soucit, solidarita, ochrana slabšího v 18 %. Na dalším místě byla uvedena společná diskuze se třídou v 13 %, neustálý dozor učitelů nad žáky v 12 %, práce s potencionálním agresory v 7 %, pestrá nabídka volnočasových aktivit v 3 %, asertivita, humor a neprojevení strachu v 2 %, jiné v 1 %. Žádný z učitelů nezvolil možnost techniky hraní rolí formou dětského soudu.

Jeden z učitelů si myslí, že prevencí šikany je hlavně funkční rodina.

Dva učitelé zakroužkovali dvě odpovědi. Jeden učitel odpověděl pouze jednu odpověď.

Graf 16: Prevence šikanování na školách

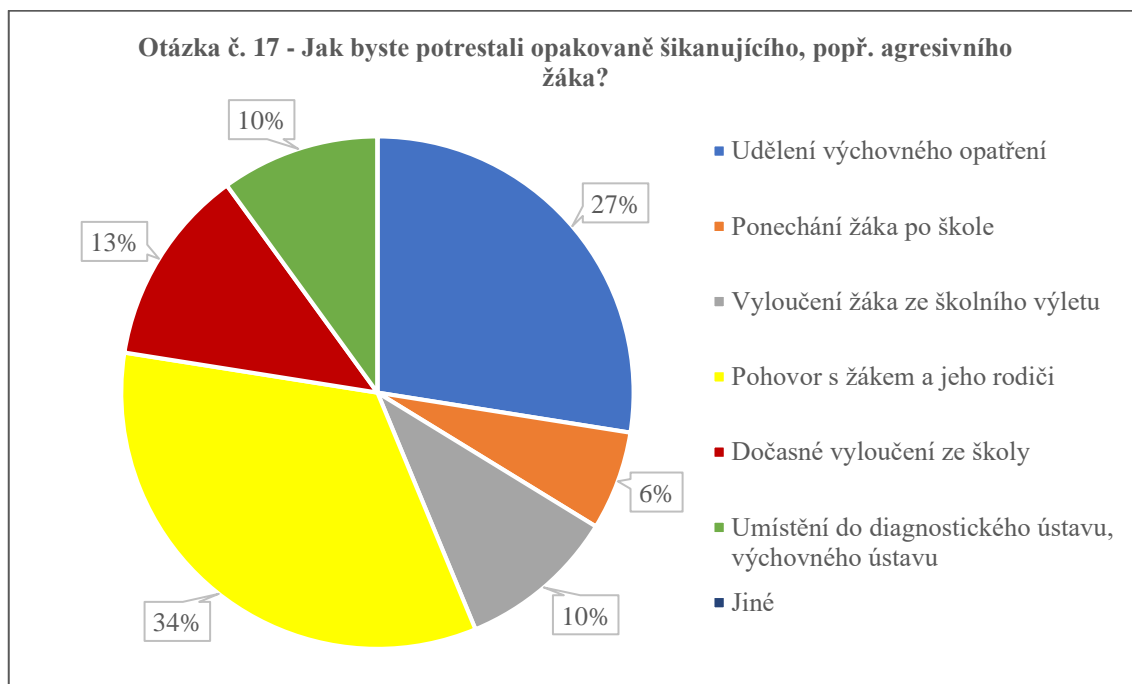

Otázka č. 17 - Jak byste potrestali opakovaně šikanujícího, popř. agresivního žáka?

Učitelé upřednostňují pohovor s žákem a jeho rodiči v 34 %. Následně se přiklání k udělení výchovného opatření, jako je důtka nebo snižená známka z chování v 27 %. Další odpovědi byly poměrně vyrovnané. K dočasnému vyloučení ze školy se vyslovili v 13 %, vyloučení žáka ze školního výletu v 10 %, umístění do diagnostického, výchovného ústavu v 10 % a ponechání žáka po škole v 6 %.

Čtyři učitelé zakroužkovali dvě odpovědi, z toho nejčastější byly pohovor s žákem a jeho rodiči a udělení výchovného opatření. Tři učitelé zakroužkovali pouze jednu odpověď.

Graf 17: Potrestání opakovaně agresivního žáka

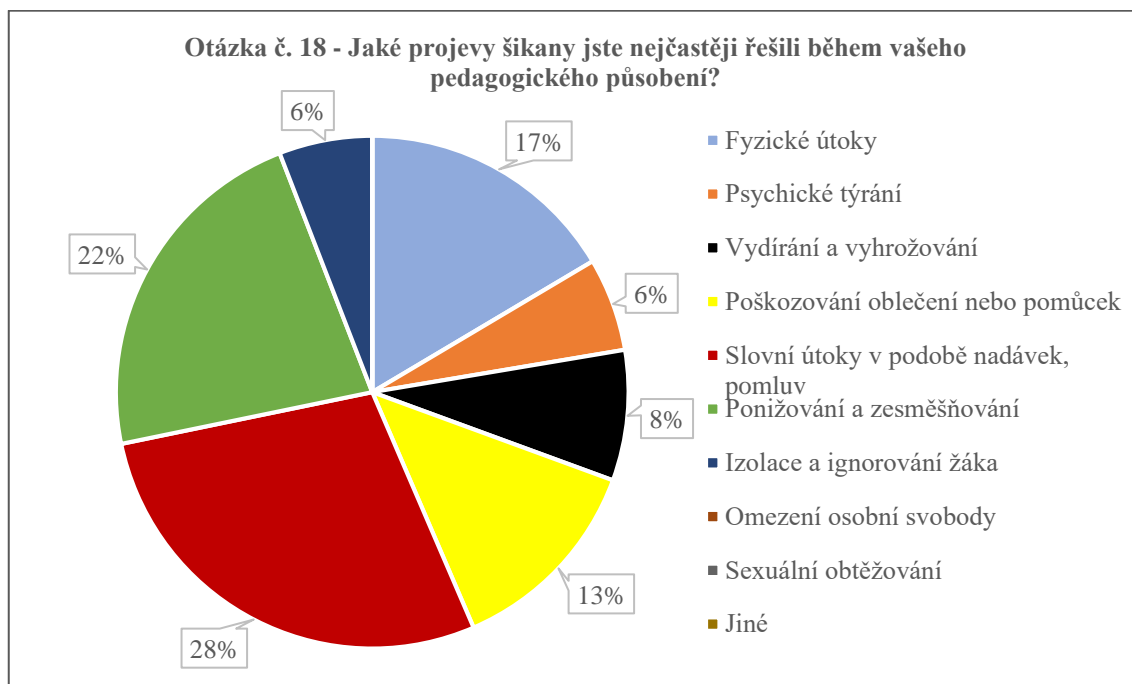
Otázka č. 18 - Jaké projevy šikany jste nejčastěji řešili během vašeho pedagogického působení?

Na základní škole se učitelé nejčastěji setkali se slovními útoky v podobě nadávek, pomluv v 28 % a také s ponižováním a zesměšňováním mezi žáky v 22 %. Mezi další projevy šikany zmínili fyzické útoky v 17 %, poškozování oblečení nebo pomůcek v 13 %, vydírání a vyhrožování v 8 %, izolace a ignorování žáka v 6 %, psychické týrání v 6 %.

Učitelé se během své kariéry neseťkali se sexuálním obtěžováním a s omezováním osobní svobody žáka, což je např. zamknutí na záchodě a v šatně.

Dva učitelé zakroužkovali pouze jednu odpověď. Jeden učitel zakroužkoval dvě odpovědi.

Graf 18: Nejčastější projevy šikany

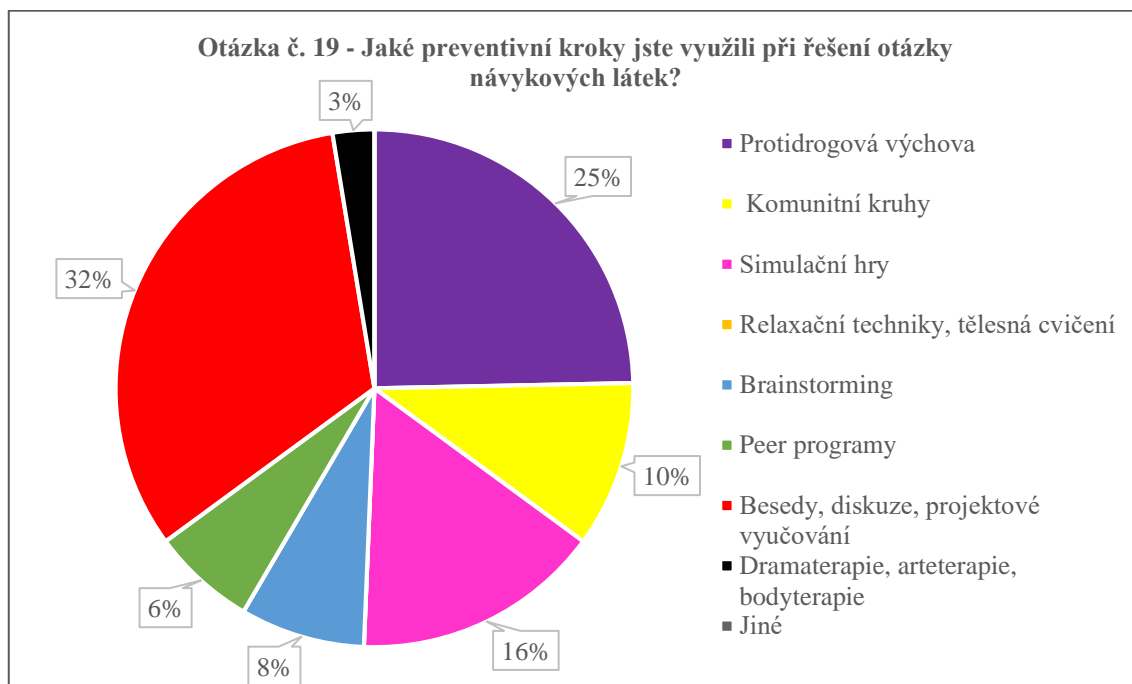

Otázka č. 19 - Jaké preventivní kroky jste využili při řešení otázky návykových látek?

Školy nejčastěji využívají besedy, diskuse, projektové vyučování v 32 %, což je žádoucí, protože žáci navzájem spolupracují, komunikují a řeší problémy. Dále se přiklání k protidrogové výchově v 25 %, simulačním hrám v 16 %. Komunitní hry byly uvedeny v 10 %, brainstorming v 8 %, peer programy v 6 %. Mezi nejméně časté prevence se řadí dramaterapie, arteterapie a bodyterapie v 3 %. Žádný z učitelů nezakroužkoval odpověď relaxační techniky, což je škoda. Učitelé jsou nuceni dodržovat rozsáhlé učební osnovy, a tak nemají dostatek času prokládat výuku relaxací.

Čtyři učitelé zakroužkovali dvě odpovědi, z toho tři učitelé dali nejčastější odpověď protidrogovou výchovu. Čtyři učitelé odpověděli pouze jednu odpověď.

Graf 19: Preventivní kroky u návykových látek

Otázka č. 20 - Jak se zachovat při nalezení návykové látky na školní akci?

Učitelé upřednostňují zabavit žákovi návykovou látku v 31 %, dále by kontaktovali školního metodika prevence v 27 % či rodiče žáka v 27 %. Další reakcí by byl požadavek ukázat kapsy a obsah batohu v 7 %, či vyloučení žáka ze školní akce v 7 %. Všichni učitelé jsou zodpovědní a nenechali by žáky konzumovat návykovou látku. Jeden z učitelů navrhl své vlastní řešení, při kterém by kontaktoval Policii ČR.

Tři učitelé zakroužkovali pouze jednu odpověď, z toho by všichni kontaktovali školního metodika prevence, který navrhne další opatření. Pět učitelů zakroužkovalo dvě odpovědi.

Graf 20: Nalezení návykové látky na školní akci

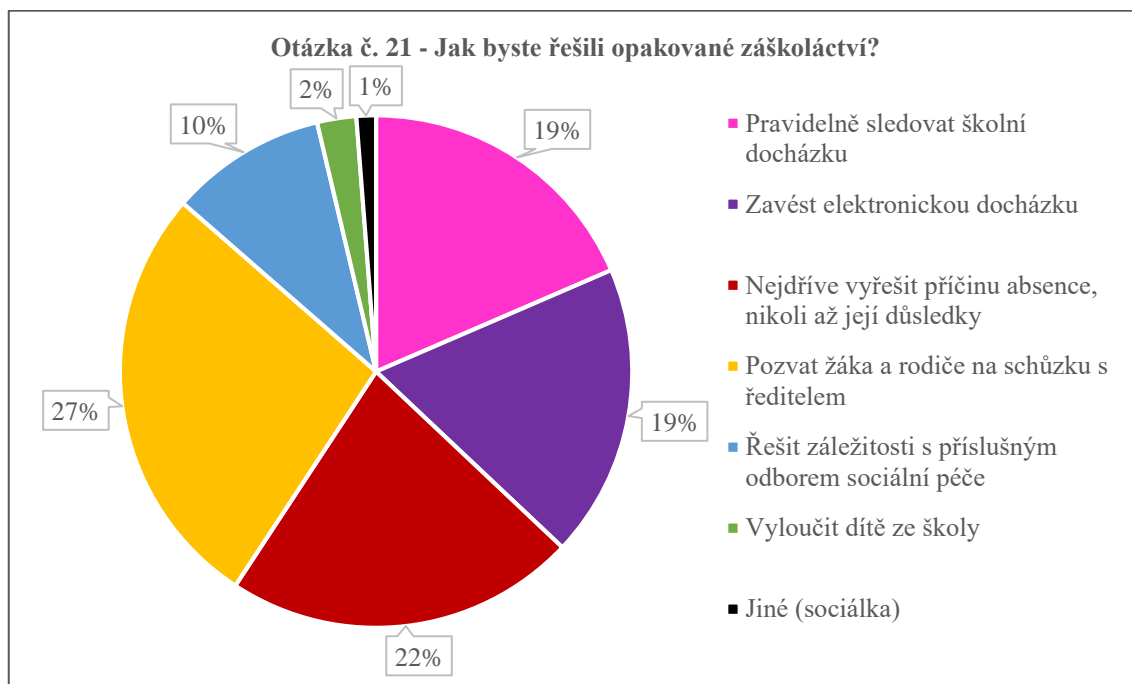

Otázka č. 21 - Jak byste řešili opakované záškoláctví?

Výsledky grafu byly velmi vyrovnané. V 27 % učitelé navrhli pozvat žáka a rodiče na schůzku s ředitelem, který jim vysvětlí povinnost školní docházky. V 22 % učitelé nejdříve řeší příčinu absence, nikoli až její důsledky. V 19 % se přiklání k pravidelnému sledování školní docházky, také k zavedení elektronické docházky, které umožní rodičům sledování absence. Nejúčinnějším způsobem boje proti záškoláctví je kontakt prvního dne, tedy informování rodiče o nepřítomnosti žáka hned první den. Pro možnost řešit záležitost s příslušným odborem sociální péče se učitelé rozhodli v 10 %. Učitelé se téměř vůbec nepřiklání k možnosti vyloučení žáka, protože díky povinné školní docházce je složité žáka trvale vyloučit ze školy. Tato varianta byla zvolena v 2 %. Jeden z učitelů vyjádřil svůj názor a zavolał by sociálku.

Dva učitelé zakroužkovali pouze jednu odpověď.

Graf 21: Řešení opakovaného záškoláctví

Závěr

V empirické části byly získány odpovědi na následující výzkumné otázky:

Které výchovné problémy učitelé nejčastěji řeší? Na vybraných dvou základních školách učitelé řeší hlavně drzost, vulgárnost a lhaní žáků. V poslední době se žádný učitel nesetkal s problémy, jako jsou návykové látky, krádeže nebo nahlášení bomby na půdě školy. Ze standardních výchovných problémů se na školách nejvíce řeší používání taháků, nepřipravenost na hodinu, dále také vykřikování a používání mobilu ve vyučování.

Které kázeňské prostředky učitelé používají při potrestání neukázněného žáka? Jedná se nejčastěji o udělení poznámky do žákovské knížky, zadání písemného úkolu nebo zkoušení žáka. Volí i možnost přesazení žáka do prázdné lavice. Žádný z učitelů nepoužívá fyzické tresty. Dále učitelé upřednostňují pohovor s žákem a jeho rodiči. Následně se přiklání k udělení výchovného opatření, jako je důtka nebo snížená známka z chování.

Jaké preventivní kroky učitelé používají při řešení různých výchovných problémů? Základní prevencí je podpora pozitivních vztahů a spolupráce mezi žáky. Důležité je včasné odhalení a řešení problému ze strany učitele a následně učení mravním hodnotám, jako je úcta, tolerance k odlišnostem, soucit, solidarita a ochrana slabšího. Školy nejčastěji využívají besedy, diskuse, projektové vyučování, při kterých žáci navzájem spolupracují, komunikují a řeší problémy. Převážná část učitelů zakazuje používání mobilních telefonů při výuce, což je účinnou prevencí v boji proti kyberšikaně. Učitelé vnímají nejvíce rizikově studijně neúspěšného žáka, ke kterému je nutné přistupovat individuálně, aby se předešlo případnému problému. Při podezření na problém učitelé volí metodu pozorování či rozhovoru.

Na koho se obrací učitelé při řešení výchovných problémů? V první řadě se obrací na rodiče problémového žáka, avšak přes polovina učitelů se setkala s nevhodným až agresivním jednáním ze strany rodičů. V případě špatné komunikace s rodiči se učitel obrací na výchovného poradce, školního metodika prevence a ředitele školy.

Z dotazníků vyplynulo, že děti nejsou učitelům lhostejné, a proto se snaží všechny jejich problémy řešit. Učitelé se shodli, že hlavní příčinou všech výchovných problémů je hlavně nefunkční rodina. Učitelé se mohou snažit sebevíc, ale pokud s nimi rodiče nespolupracují, tak ani výchovná opatření na problémové dítě nezaberou.

Seznam použitých zkratk

CNS – centrální nervový systém

IQ – inteligenční kvocient

EQ – emoční kvocient

IST – Amthauerův test struktury inteligence

WISC – Wechslerův test inteligence pro děti

IVP – individuální vzdělávací plán

ZŠ – základní škola

ČR – Česká republika

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

např. – například

popř. – popřípadě

tj. – to je

tzv. – takzvaný

Seznam použité literatury

- AUGER, Marie-Thérèse a Christiane BOUCHARLAT. *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 121 s. ISBN 8071789070.
- BENDL, Stanislav a Jaroslava HANUŠOVÁ a Marie LINKOVÁ. *Žák s problémovým chováním: cesta institucionální pomoci*. 1. vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2016. 108 s. ISBN 9788073877033.
- BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011. 260 s. ISBN 9788073874360.
- BENDL, Stanislav. *Ukážněná třída, aneb, Kázeňské minimum pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2005. 298 s. První pomoc pro pedagogy, 2. ISBN 8072546244.
- BRAUN, Richard a Dana MARKOVÁ a Jana NOVÁČKOVÁ. *Praktikum školní psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. 214 s. ISBN 9788026201762.
- ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 655 s. ISBN 807178463X.
- ČECH, T. Protidrogová výchova a její realizace v podmínkách primárního stupně základních škol. Disertační práce. Brno: Pdf MU, 2005, s. 145-146.
- ELLIOTT, Michele. *Jak ochránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 94. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 8071780340.
- FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: Příručka pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 350-353. ISBN 8071780634.
- CHUDÝ, Štefan. *Typológia a riešenie výchovných situácií*. Vyd. 1. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2006, s. 42-43. ISBN 8073184036.
- JEDLIČKA, Richard. *Výchovné problémy s žáky z pohledu hlubinné psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 246 s. ISBN 9788073677886.
- KANTOROVÁ, Jana. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. V Olomouci: Hanex, 2008. 244 s. Vzdělávání. ISBN 9788074090240.
- KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 103. Pedagogická praxe. ISBN 8071781231.
- KRAUS, Blahoslav - HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 298. ISBN 978-80-7041-896-3.

- KUSÁK, Pavel a Pavel DAŘÍLEK. *Pedagogická psychologie - A*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 117. ISBN 8024402947.
- KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: Cesty k lepšímu vyučování*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 110-113. Pedagogická praxe. ISBN 8071780227.
- KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 151 s. Pedagogická praxe. ISBN 8071789453.
- LAZAROVÁ, Bohumíra. *První pomoc při řešení výchovných problémů: poradenské minimum pro učitele*. Praha: Agentura Strom, 1998, s. 5-9. ISBN 8086106004.
- MARTIN, Michael. *Jak řešit problémy dětí se školou: Lexikon pro rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 53-54. ISBN 8071781258.
- MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. 190 s. Pedagogika. ISBN 9788024753096.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 335 s. ISBN 8071782262.
- MIOVSKÝ, Michal., SKÁCELOVÁ, Lenka, ZAPLETALOVÁ, Jana, NOVÁK, Petr. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Tišnov: Sdružení SCAN, 2010, s. 253. ISBN 978-80-87258-47-7.
- ONDRÁČEK, Petr. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo--: informace a podněty pro pedagogickou práci s žáky, kteří se chovají při výuce rušivě*. Praha: Nakladatelství ISV, 2003, 170 s. ISBN 8086642186.
- PRŮCHA, Jan a Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003, s. 178. ISBN 8071787728.
- PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. 2. v, rozšířené a přepracované. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 96. ISBN 8071782521.
- ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, s. 208. ISBN 8085931486.
- ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. Pedagogická praxe. ISBN 8071780499.
- ŠTECH, Stanislav a Jana ZAPLETALOVÁ. *Úvod do školní psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, s. 82-162. ISBN 9788026203681.
- TESAŘOVÁ, Martina. *Jak na žáky: zvládání náročných situací ve třídě*. Vydání první. Praha: Portál, 2016. 166 s. ISBN 9788026210474.
- VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. 225 s. ISBN 9788073688585.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník

Příloha č. 2: Ukázka vyplněného dotazníku

Příloha č. 1

Dotazník

Vážená paní učitelko/Vážený pane učiteli,

jmenuji se Marcela Ondroušková a jsem studentkou třetího ročníku oboru Český jazyk a Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Zpracovávám svou bakalářskou práci na téma Řešení výchovných problémů na základní škole. Cílem mé práce je zjistit, jak učitelé na základních školách řeší výchovné problémy. Součástí bakalářské práce je i tento dotazník. Obracím se na Vás s prosbou o jeho vyplnění. Údaje, které v dotazníku uvedete, jsou anonymní a použiji je výhradně pro účely své bakalářské práce.

Děkuji za Vaši spolupráci.

1. Jste muž nebo žena?
 - a) Muž
 - b) Žena
2. Zavedli byste znovu fyzické tresty (např. pohlavek) při řešení agresivního chování žáka?
 - a) Ano
 - b) Ne
3. Dbáte ve své třídě na přísný zákaz používání mobilních telefonů při výuce?
 - a) Ano
 - b) Ne
4. Jakou metodu nejčastěji používáte při podezření na problém?
 - a) Pozorování
 - b) Rozhovor
 - c) Sociometrické dotazníky
5. Vyhledaly u Vás někdy děti pomoc v boji proti šikaně?
 - a) Ano
 - b) Ne
6. Setkali jste se někdy s nevhodným až agresivním jednáním ze strany rodiče žáka?
 - a) Ano, jednalo se o napadení ...
 - Verbální
 - Fyzické
 - Psychické
 - b) Ne

7. Použili jste někdy k řešení problému metodu sociometrického dotazníku (např. sociometrický ratingový dotazník-SORAD, Braunovy dotazníky B3, B4)?
- a) Ano
 - b) Ne
8. Jaký by byl Váš postup při vyšetřování ztraceného mobilního telefonu žáka?
- a) Škola za krádež neodpovídá, je to tedy problém žáka
 - b) V rámci prohlubování důvěry a dobrého vztahu se žáky se budu snažit věc najít
 - c) Řešení situace s rodiči žáka
 - d) Vyhlášení pátrání po ztracené věci (např. formou školního rozhlasu)
 - e) Informování policie, jedná se o krádež
 - f) Jiné...

U každé z následujících otázek zakroužkujte, prosím, tři odpovědi!!! (Pokud zakroužkujete odpověď jiné, vyjádřete svůj názor.)

9. Které výchovné problémy v poslední době nejčastěji řešíte?
- a) Drzost
 - b) Vulgárnost
 - c) Šikana
 - d) Vandalismus
 - e) Záškoláctví
 - f) Drogy, alkohol, kouření
 - g) Lhaní
 - h) Agresivita a násilí
 - i) Rvačky
 - j) Krádeže
 - k) Podvod
 - l) Falšování omluvenek a známek
 - m) Kyberšikana
 - n) Nahlášení bomby ve škole
 - o) Jiné...
10. Které standardní (obvyklé) výchovné problémy řešíte?
- a) Pozdní příchody
 - b) Používání taháků
 - c) Vykřikování při hodině
 - d) Nepozornost
 - e) Odmítání spolupracovat
 - f) Nepřipravenost na hodinu (chybějící úkoly, pomůcky)
 - g) Nepořádnost a odbývání práce

- h) Nepřezouvání se
- i) Používání mobilu ve vyučování
- j) Honění se po chodbách, jízda po zábradlí
- k) Předbíhání ve frontách na oběd
- l) Jiné...

11. Jaké jsou podle Vás hlavní příčiny výchovných problémů žáků ve škole?
(např. záškoláctví)

- a) Nefunkční rodina
- b) Konflikty mezi žáky (šikana)
- c) Negativní vliv kamarádů a party
- d) Osobnostní vlastnosti žáka (poruchy chování, neurózy, úzkostnost)
- e) Snaha vyhnout se povinností a trestu (zkoušení, písemky)
- f) Tlak na dosažení výborných školních výsledků ze strany rodičů
- g) Vysoké nároky na dítě ze strany učitelů
- h) Nudné hodiny
- i) Strach z neúspěšnosti v určitém předmětu
- j) Vliv masmédií
- k) Odlišné etnické prostředí
- l) Školní fobie
- m) Jiné...

12. Které kázeňské prostředky nejčastěji používáte při potrestání neukázněného žáka ve vyučovací hodině?

- a) Poznámka do žákovské knížky
- b) Písemný úkol, zkoušení
- c) Poslání žáka „za dveře“
- d) Přesazení žáka do prázdné lavice
- e) Fyzický trest (pohlavek/ facka)
- f) Udělení symbolického trestu („černý puntík“)
- g) Jiné...

13. S kým nejčastěji řešíte výchovné problémy žáků?

- a) Výchovný poradce
- b) Školní metodik prevence
- c) Školní psycholog
- d) Výchovná komise
- e) Ředitel školy
- f) Pedagogická rada
- g) Ostatní učitelé

- h) Rodiče žáků
- i) Jiné...

14. Jaké vlastnosti učitele jsou podle Vás nejdůležitější při udržení kázně ve vyučování?

- a) Spravedlnost
- b) Důslednost
- c) Dochvilnost
- d) Zábavnost
- e) Přísnost
- f) Inteligence
- g) Kreativita
- h) Komunikativnost
- i) Empatie
- j) Jiné...

15. Které dítě ve třídě je podle Vás nejvíce rizikové?

- a) Výrazně starší žák
- b) Studijně neúspěšný žák
- c) Integrovaný žák
- d) Talentovaný žák
- e) Výrazně maladaptovaný (např. agresor šikany)
- f) Outsider třídy
- g) Žák z odlišného etnického prostředí
- h) Žák ze sociálně slabého prostředí
- i) Sociálně nezralý žák
- j) Žák z dětského domova
- k) Jiné...

16. Co je podle Vás základem prevence šikanování na školách?

- a) Podpora pozitivních vztahů a spolupráce mezi spolužáky
- b) Neustálý dozor učitelů nad žáky
- c) Pestrá nabídka volnočasových aktivit
- d) Práce s potencionálními agresory
- e) Učit děti mravním hodnotám, jako je úcta, tolerance k odlišnostem, soucit, solidarita, ochrana slabšího
- f) Včasné odhalení a řešení ze strany učitele
- g) Společná diskuse se třídou, např. pomocí sociometrického dotazníku nebo besedy
- h) Asertivita, humor a neprojevení strachu
- i) Technika hraní rolí formou dětského soudu
- j) Jiné...

17. Jak byste potrestali opakovaně šikanujícího, popř. agresivního žáka?
- a) Udělení výchovného opatření (důtka, snížená známka z chování)
 - b) Ponechání žáka po škole
 - c) Vyloučení žáka ze školního výletu
 - d) Pohovor s žákem a jeho rodiči
 - e) Dočasné vyloučení ze školy
 - f) Umístění do diagnostického, výchovného ústavu
 - g) Jiné...
18. Jaké projevy šikany jste nejčastěji řešili během vašeho pedagogického působení?
- a) Fyzické útoky
 - b) Psychické týrání
 - c) Vydírání a vyhrožování
 - d) Poškozování oblečení nebo pomůcek
 - e) Slovní útoky v podobě nadávek, pomluv
 - f) Ponižování a zesměšňování
 - g) Izolace a ignorování žáka
 - h) Omezování osobní svobody (zamknutí na záchodě)
 - i) Sexuální obtěžování
 - j) Jiné...
19. Jaké preventivní kroky jste využili při řešení otázky návykových látek?
- a) Protidrogová výchova
 - b) Komunitní kruhy, které rozvíjí schopnosti řešení konfliktů
 - c) Simulační hry
 - d) Relaxační techniky, tělesná cvičení
 - e) Brainstorming
 - f) Peer programy
 - g) Besedy, diskuse, projektové vyučování
 - h) Dramaterapie, arteterapie, bodyterapie
 - i) Jiné...
20. Jak se zachovat při nalezení návykové látky na školní akci?
- a) Nechat to být, pokud nejsou cítit alkoholem a nedělají nic špatného
 - b) Zabavit žákovi návykovou látku
 - c) Kontaktovat školního metodika prevence, aby navrhl další opatření
 - d) Požadovat ukázání kapes a obsahu batohů
 - e) Vyloučit žáka ze školní akce
 - f) Kontaktovat rodiče žáka
 - g) Jiné...

21. Jak byste řešili opakované záškoláctví?

- a) Pravidelně sledovat školní docházku
- b) Zavést elektronickou docházku, která umožní rodičům sledování absence
- c) Nejdříve vyřešit příčinu absence, nikoli až její důsledky
- d) Pozvat žáka a rodiče na schůzku s ředitelem, který jim vysvětlí povinnost školní docházky
- e) Řešit záležitost s příslušným odborem sociální péče
- f) Vyloučit dítě ze školy
- g) Jiné...

Děkuji za Váš čas a ochotu při vyplnění dotazníku.

Příloha č. 2

Ukázka vyplněného dotazníku

Dotazník

Vážená paní učitelko/Vážený pane učiteli,

jmenuji se Marcela Ondroušková a jsem studentkou třetího ročníku oboru Český jazyk a Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Zpracovávám svou bakalářskou práci na téma Řešení výchovných problémů na základní škole. Cílem mé práce je zjistit, jak učitelé na základních školách řeší výchovné problémy. Součástí bakalářské práce je i tento dotazník. Obracím se na Vás s prosbou o jeho vyplnění. Údaje, které v dotazníku uvedete, jsou anonymní a použiji je výhradně pro účely své bakalářské práce. Děkuji za Vaši spolupráci.

1. Jste muž nebo žena?
 a) Muž
 b) Žena
2. Zavedli byste znovu fyzické tresty (např. pohlavek) při řešení agresivního chování žáka?
 a) Ano
 b) Ne
3. Dbáte ve své třídě na přísný zákaz používání mobilních telefonů při výuce?
 a) Ano
 b) Ne
4. Jakou metodu nejčastěji používáte při podezření na problém?
 a) Pozorování
 b) Rozhovor
 c) Sociometrické dotazníky
5. Vyhledaly u Vás někdy děti pomoc v boji proti šikaně?
 a) Ano
 b) Ne
6. Setkali jste se někdy s nevhodným až agresivním jednáním ze strany rodiče žáka?
 a) Ano, jednalo se o napadení ...
 - Verbální
 - Fyzické
 - Psychické b) Ne
7. Použili jste někdy k řešení problému metodu sociometrického dotazníku (např. sociometrický ratingový dotazník-SORAD, Braunovy dotazníky B3, B4)?
 a) Ano
 b) Ne

1

8. Jaký by byl Váš postup při vyšetřování ztraceného mobilního telefonu žáka?
- a) Škola za krádež neodpovídá, je to tedy problém žáka
 - b) V rámci prohlubování důvěry a dobrého vztahu se žáky se budu snažit věc najít
 - c) Řešení situace s rodiči žáka
 - d) Vyhlášení pátrání po ztracené věci (např. formou školního rozhlasu)
 - e) Informování policie, jedná se o krádež
 - f) Jiné...

U každé z následujících otázek zakroužkujte, prosím, tři odpovědi!!! (Pokud zakroužkujete odpověď jiné, vyjádřete svůj názor.)

9. Které výchovné problémy v poslední době nejčastěji řešíte?
- a) Drzost
 - b) Vulgárnost
 - c) Šikana
 - d) Vandalismus
 - e) Záškoláctví
 - f) Drogy, alkohol, kouření
 - g) Lhaní
 - h) Agresivita a násilí
 - i) Rvačky
 - j) Krádeže
 - k) Podvod
 - l) Falšování omluvenek a známek
 - m) Kyberšikana
 - n) Nahlášení bomby ve škole
 - o) Jiné...
10. Které standardní (obvyklé) výchovné problémy řešíte?
- a) Pozdní příchody
 - b) Používání taháků
 - c) Vykřikování při hodině
 - d) Nepozornost
 - e) Odmítání spolupracovat
 - f) Nepřipravenost na hodinu (chybějící úkoly, pomůcky)
 - g) Nepořádnost a odbývání práce
 - h) Nepřezouvání se
 - i) Používání mobilu ve vyučování
 - j) Honění se po chodbách, jízda po zábradlí
 - k) Předbíhání ve frontách na oběd
 - l) Jiné...

11. Jaké jsou podle Vás hlavní příčiny výchovných problémů žáků ve škole?
(např. záškoláctví)

- a) Nefunkční rodina
- b) Konflikty mezi žáky (šikana)
- c) Negativní vliv kamarádů a party
- d) Osobnostní vlastnosti žáka (poruchy chování, neurózy, úzkostnost)
- e) Snaha vyhnout se povinností a trestu (zkoušení, písemky)
- f) Tlak na dosažení výborných školních výsledků ze strany rodičů
- g) Vysoké nároky na dítě ze strany učitelů
- h) Nudné hodiny
- i) Strach z neúspěšnosti v určitém předmětu
- j) Vliv masmédií
- k) Odlišné etnické prostředí
- l) Školní fobie
- m) Jiné...

12. Které kázeňské prostředky nejčastěji používáte při potrestání neukázněného žáka ve vyučovací hodině?

- a) Poznámka do žákovské knížky
- b) Písemný úkol, zkoušení
- c) Poslání žáka „za dveře“
- d) Přesazení žáka do prázdné lavice
- e) Fyzický trest (pohlavek/ facka)
- f) Udělení symbolického trestu („černý puntík“)
- g) Jiné... Po škole

13. S kým nejčastěji řešíte výchovné problémy žáků?

- a) Výchovný poradce
- b) Školní metodik prevence
- c) Školní psycholog
- d) Výchovná komise
- e) Ředitel školy
- f) Pedagogická rada
- g) Ostatní učitelé
- h) Rodiče žáků
- i) Jiné...

14. Jaké vlastnosti učitele jsou podle Vás nejdůležitější při udržení kázně ve vyučování?

- a) Spravedlnost
- b) Důslednost
- c) Dochvilnost
- d) Zábavnost
- e) Příslost
- f) Inteligence

- g) Kreativita
- h) Komunikativnost
- i) Empatie
- j) Jiné...

15. Které dítě ve třídě je podle Vás nejvíce rizikové?

- a) Výrazně starší žák
- b) Studijně neúspěšný žák
- c) Integrovaný žák
- d) Talentovaný žák
- e) Výrazně maladaptovaný (např. agresor šikany)
- f) Outsider třídy
- g) Žák z odlišného etnického prostředí
- h) Žák ze sociálně slabého prostředí
- i) Sociálně nezralý žák
- j) Žák z dětského domova
- k) Jiné...

16. Co je podle Vás základem prevence šikanování na školách?

- a) Podpora pozitivních vztahů a spolupráce mezi spolužáky
- b) Neustálý dozor učitelů nad žáky
- c) Pestrá nabídka volnočasových aktivit
- d) Práce s potencionálními agresory
- e) Učit děti mravním hodnotám, jako je úcta, tolerance k odlišnostem, soucit, solidarita, ochrana slabšího
- f) Včasné odhalení a řešení ze strany učitele
- g) Společná diskuse se třídou, např. pomocí sociometrického dotazníku nebo besedy
- h) Asertivita, humor a neprojevení strachu
- i) Technika hraní rolí formou dětského soudu
- j) Jiné...

17. Jak byste potrestali opakovaně šikanujícího, popř. agresivního žáka?

- a) Udělení výchovného opatření (důtka, snížená známka z chování)
- b) Ponechání žáka po škole
- c) Vyloučení žáka ze školního výletu
- d) Pohovor s žákem a jeho rodiči
- e) Dočasné vyloučení ze školy
- f) Umístění do diagnostického, výchovného ústavu
- g) Jiné...

18. Jaké projevy šikany jste nejčastěji řešili během vašeho pedagogického působení?
- a) Fyzické útoky
 - b) Psychické týrání
 - c) Vydírání a vyhrožování
 - d) Poškozování oblečení nebo pomůcek
 - e) Slovní útoky v podobě nadávek, pomluv
 - f) Ponižování a zesměšňování
 - g) Izolace a ignorování žáka
 - h) Omezování osobní svobody (zamknutí na záchodě)
 - i) Sexuální obtěžování
 - j) Jiné...
19. Jaké preventivní kroky jste využili při řešení otázky návykových látek?
- a) Protidrogová výchova
 - b) Komunitní kruhy, které rozvíjí schopnosti řešení konfliktů
 - c) Simulační hry
 - d) Relaxační techniky, tělesná cvičení
 - e) Brainstorming
 - f) Peer programy
 - g) Besedy, diskuse, projektové vyučování
 - h) Dramaterapie, arteterapie, bodyterapie
 - i) Jiné...
20. Jak se zachovat při nalezení návykové látky na školní akci?
- a) Nechat to být, pokud nejsou cítit alkoholem a nedělají nic špatného
 - b) Zabavit žákovi návykovou látku
 - c) Kontaktovat školního metodika prevence, aby navrhl další opatření
 - d) Požadovat ukázání kapes a obsahu batohů
 - e) Vyloučit žáka ze školní akce
 - f) Kontaktovat rodiče žáka
 - g) Jiné... *Kontaktovat Policii ČR*
21. Jak byste řešili opakované záškoláctví?
- a) Pravidelně sledovat školní docházku
 - b) Zavést elektronickou docházku, která umožní rodičům sledování absence
 - c) Nejdříve vyřešit příčinu absence, nikoli až její důsledky
 - d) Pozvat žáka a rodiče na schůzku s ředitelem, který jim vysvětlí povinnost školní docházky
 - e) Řešit záležitost s příslušným odborem sociální péče
 - f) Vyloučit dítě ze školy
 - g) Jiné...

Děkuji za Váš čas a ochotu při vyplnění dotazníku.